

บทที่ ๓

สถานการณ์และบทบาทของสตรีในสังคมไทย

จากที่กล่าวมาแล้วว่าสถานการณ์และบทบาททางสังคม เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ซึ่งในบทก่อนได้นำเสนอแนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสถานการณ์ บทบาทและความเสมอภาคของสตรีในสังคมไปแล้ว ในบทนี้จะเป็นการนำข้อมูลเกี่ยวกับสภาพที่เป็นอยู่และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อสถานการณ์ บทบาท และความเสมอภาคของสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อจะได้ศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นว่าสอดคล้องกับแนวความคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วหรือไม่ โดยจะจำแนกการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ การศึกษาถึงสถานการณ์ของสตรีไทยในระดับครอบครัวและการศึกษาถึงสถานการณ์ของสตรีไทยในระดับสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. สถานการณ์และบทบาทของสตรีไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าสังคมในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยีทางด้านต่าง ๆ เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่สถานการณ์และบทบาทของสมาชิกในสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะสถานการณ์และบทบาทของสตรีในหลายสังคมก็มีการเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว สตรีมีบทบาทมากขึ้นทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สตรีมีความต้องการที่จะทำงานนอกบ้านมากขึ้น แทนที่จะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียวเหมือนดังในสังคมสมัยก่อน สตรีในสังคมไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน กล่าวคือ สตรีไทยจำนวนมากเข้าไปมีบทบาทในการศึกษา เศรษฐกิจ การอาชีพ สังคม และการเมืองเพิ่มขึ้น นอกจากนี้สตรีได้เข้าร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มในรูปแบบสมาคมหรือชมรมต่าง ๆ เพื่อร่วมมือกันทำกิจกรรมและมีวัตถุประสงค์ในการทำงานอย่างอื่น ๆ การรวมกลุ่มของสตรียอมชี้ให้เห็นว่าสตรีในสังคมไทยมีความต้องการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และบทบาทของตน ทั้งภายในครอบครัวและที่เกี่ยวข้องกับสังคม นอกเหนือไปจากจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว

เมื่อคำนึงถึงความสำคัญแห่งสถานการณ์และบทบาทของสตรีในสังคมไทย และความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และบทบาทของสตรีไทยที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน ก็น่าจะศึกษาถึงสถานการณ์

และบทบาทของสตรีในสังคมไทยทางประวัติศาสตร์ด้วย เพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในสถานภาพและบทบาทของสตรีตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาสถานภาพของสตรีตามกฎหมายครอบครัวและตามกฎหมายอื่น ๆ ทางสังคม ว่าจะมีผลกระทบต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในระดับครอบครัวและสังคมอย่างไร

๑. สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในครอบครัว

ก) สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในครอบครัวโดยทั่วไป

สังคมไทยแต่เดิมมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ครอบคลุมถึงปัจจุบัน เป็นลักษณะของสังคมซึ่งไม่ส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทของตนเองทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สาเหตุสำคัญอยู่ที่การได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรม เก้าของจีนและอินเดียที่ยอมรับความ เหลื่อมล้ำทางด้านสถานภาพและความสามารถระหว่างชายกับหญิงตลอดมา สตรีจึงต้องจำกัดบทบาทอยู่เบื้องหลังบุรุษ^๑

เกี่ยวกับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากจีนและอินเดีย มีผู้ศึกษาวิเคราะห์และเสนอหลักฐานต่าง ๆ ไว้พอสมควร สำหรับอิทธิพลจากจีนนั้น เป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานความคิดตามลัทธิขงจื้อ (Confucianism) ส่วนอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย จะผ่านมาจากศาสนาคือทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ ที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด

ในวัฒนธรรมของอินเดียและจีนนั้น สตรีมีสถานภาพต่ำกว่าบุรุษมาก จะเห็นได้จากมนุษยธรรมศาสตร์ของอินเดีย มีข้อความเกี่ยวกับสตรีว่า เมื่อเยาว์บิดาเป็นผู้คุ้มครองรักษาเมื่อเป็นใหญ่เป็นหน้าของสามี และเมื่อแก่เฒ่าเป็นหน้าของบุตรชาย^๒ ส่วนจีนก็มีความเชื่อว่าการได้บุตรหญิงถือว่าขาดทุน ยังมีบุตรหญิงมากถือว่าครอบครัวนั้นเคราะห์ร้าย นอกจากนี้ชาวจีนยังมีความเชื่อมั่น

^๑ สุภัทรา สิงหลกะ, ลิตธิสตรี : ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๖.

^๒ สังข์ พิธินัย, ฐานะของสตรีไทยแต่โบราณถึงปัจจุบันกาล พิมพ์เป็นอภิธานนาการในงานฌาปนกิจศพ นายพิชัย กิจสงวน ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม (๕ เมษายน ๒๕๑๓) : ๗.

อีกว่า "ลูกผู้หญิงนั้นโตขึ้นก็ต้องไปเป็นสมบัติของครอบครัวสามี พ่อแม่ไม่มีสิทธิ์ในตัวลูกหญิงที่แต่งงานแล้วนั้นเลย"^๑ ในทัศนะของฮินดูค่านิยมของสตรียิ่งเลวร้ายลงไปอีก เพราะเปรียบเทียบว่า "ลูกหญิงย่อมเป็น เช่นก้อนอุบาทว์ ห้อยอยู่เหนือหลังคาเรือน"^๒

หลายคนพยายามสรุปว่าไทยได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมจีน เพราะระบบครอบครัวไทยในประวัติศาสตร์มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบครอบครัวของจีนมาก คือ เป็นระบบครอบครัวที่พ่อเป็นใหญ่ เป็นทั้งหัวหน้าครอบครัวและเป็นผู้มีอำนาจเหนือทุกคนในครอบครัว สตรีไทยในประวัติศาสตร์ต้องเชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของสามี สตรีไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ทั้งในระบบครอบครัวและสังคมบุรุษจะเป็นผู้มีสิทธิ์เหนือสตรีโดยตลอด เมื่อสตรีแต่งงานจะต้องเข้าไปอยู่ในครอบครัวของสามี และจะต้องเชื่อฟังพ่อแม่ของสามีด้วย บทบาทหน้าที่ของสตรีในครอบครัวคือทำงานบ้าน เลี้ยงดูบุตร และปรนนิบัติสามี บุรุษเท่านั้นที่เป็นผู้ทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว สตรีเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือในกิจการงานของสามีให้ลุล่วงด้วยดี^๓ แต่ถ้าพิจารณาโดยพื้นฐานความสัมพันธ์แล้วทั้งสองฝ่ายจะขาดผู้ใดผู้หนึ่งเสียไม่ได้

ถึงแม้จะเป็นความจริงว่า สังคมไทยจะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจากทั้งสองชาติเป็นส่วนใหญ่ ดังได้กล่าวมาแล้ว แต่จากหลักฐานทางเอกสารทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และวรรณคดี จะเห็นได้ว่าทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยที่มีต่อสตรีไทยนั้นดีกว่าของจีนและอินเดียมาก แม้ว่าจะยังด้อยกว่าบุรุษก็ตาม การที่สังคมไทยยึดถือมาโดยตลอด ว่าเป็นผู้นำในครอบครัว ในชุมชน และประเทศชาติ ดังคำพังเพยที่ว่า "ชายเป็นข้าง เท้าหน้า หญิงเป็นข้าง เท้าหลัง" นั้น เป็นเพราะความแตกต่างทางด้านสรีระระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมกำหนดให้สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ และมอบความรับผิดชอบแก่สตรีเฉพาะงานในบ้านและการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา

^๑ เรื่องอุไร กุศลาศัย, "ศึกษาคติธรรมจากสถานะของสตรี" วารสารวัฒนธรรมไทย ๑๐ (มิถุนายน ๒๕๑๓) : ๒๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, : ๒๔.

^๓ Phannob Wati, "The Fall and Rise of Thai Women" Bangkok World. (18 January 1970) : 10.

เมื่อสังคมมีทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับสตรี เช่นนี้มาแต่โบราณกาล สตรีไทยจึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้เหมาะแก่บทบาทที่สังคมเห็นว่าเหมาะสมแล้ว^๑

การอบรมสำหรับสตรีไทยโดยเฉพาะสำหรับเด็กหญิงบางครอบครัวที่มีฐานะดีจึงเน้นหนักไปในทางกีฬายามารยาท คุณสมบัติของแม่ศรีเรือน การประกอบอาหารและการประดิษฐ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนเด็กหญิงในชนบทหรือครอบครัวที่ยากจนนั้น จะได้รับการสั่งสอนให้ช่วยเลี้ยงดูน้องและทำงานบ้าน เมื่อเติบโตขึ้นถึงวัยครองเรือน ในครอบครัวผู้มีอันจะกินบิดามารดาก็มักจะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้ เพราะกุลธิดาที่ดีไม่มีโอกาสได้ออกสังคมคบค้ากับคนอื่น จึงเป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะเลือกสรรผู้ที่เหมาะสมให้เป็นผู้ครอง บุตรสาวของครอบครัวที่ยากจนอาจจะมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครองดีกว่าผู้ที่เกิดมาในตระกูลที่มั่งคั่ง แต่บิดามารดาก็มีสิทธิ์ที่จะจัดการให้ตามที่เห็นควรได้ เมื่อแต่งงานแล้วสังคมไทยในอดีตยังอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้ไม่จำกัดจำนวนในขณะที่สตรีจะต้อง "รักษาวลสงวนตัว" จะ "คบขู้ขี้ชาย" ไม่ได้ จะเป็นที่ติฉินนินทาถูกของสังคม ทั้งนี้เพราะสังคมมีทัศนคติและค่านิยมว่าสตรีนั้นเป็นผู้อ่อนแอ เป็นผู้มิไจรวนเร เป็นผู้ที่ไม่มีความประพฤติ เป็นผู้ที่ไม่สามารถจะได้รับความเป็นอิสระ และเป็นผู้ที่ต้องมีผู้ชายคุ้มกันอยู่ตลอดเวลา^๒

เมื่อประเพณีนิยมเป็นเช่นนี้ ประกอบกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจเอื้ออำนวยสตรีจึงไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพ ไม่ต้องไปติดต่อกับสังคมภายนอก นอกจากจะทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ในครอบครัว เช่น การเย็บปักถักร้อย จักสาน ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือช่วยในการทำสวน ทำไร่ และทำนา ต่อมาการเปลี่ยนแปลงสภาพของสตรีในสังคมไทยได้เริ่มเกิดขึ้นในทางที่ดีขึ้น แต่ก็ยังคงค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้เพราะค่านิยมเกี่ยวกับชายก็ยังสูงอยู่มาก เพราะชายเป็นผู้สืบสกุล และในแง่ของศาสนา ก็เป็นผู้มีโอกาสได้บวชเรียน เป็นอาณิสยสแก่บิดามารดา ส่วนบุตรหญิงนั้นบิดามารดาก็ยินดีที่ให้กำเนิด เพราะบุตรหญิงจะได้ช่วยมารดาให้เบาแรงในเรื่องการบ้านการเรือน ยามเจ็บไข้หรือชรา ก็จะได้ปรนนิบัติรักษาบิดามารดา

^๑ คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี, สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^๒ มัลลิกา วัชรารัตน์, "ผู้หญิงกับการพัฒนาประเทศ" ขบวนการดอกไม้บ้าน (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๖) หน้า ๕๑.

ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา มาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สตรีไทยมีฐานะในสังคมต่ำกว่าบุรุษมาก และไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก บทบาทส่วนใหญ่จำกัดวงอยู่เพียงในครอบครัว ซึ่งก็นับว่ามีความสำคัญเพราะครอบครัว เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม บทบาทในครอบครัวของสตรีในสังคม เมืองกับสังคมชนบทมีพื้นฐานแบบเดียวกัน กล่าวคือ ผู้มีฐานะ เป็นภรรยาจะทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตร และดูแลสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวทำหน้าที่เป็นแม่บ้านของครอบครัว เป็นผู้อบรมบ่มนิสัยกุลบุตรธิดา ปลูกฝังทัศนคติ และค่านิยมค่านิยมต่าง ๆ จึงนับว่าแม่บ้านมีอิทธิพลทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมในครอบครัวมาก และหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกนี้นับว่าเป็นการเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการ เป็นครูคนแรกของบุตรธิดา บทบาทของแม่และภรรยาจึงมีความสำคัญมาก การอบรมสั่งสอนสตรีในสมัยนั้นจึง เน้นถึงคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับการปรนนิบัติสามี บิดามารดา แม่บ้านการเรือนต่าง ๆ ที่จะนำไปประโยชน์ภายในครอบครัว

อิทธิพลสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีไทยคือ การเปิดประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทย เริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก แม้ว่าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงและด้วยความรวดเร็ว แต่การปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกก็เป็นสิ่งที่แปลกใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน วัฒนธรรมตะวันตก เริ่มมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทย ซึ่งทำให้สตรีไทยมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ประเพณีนิยมแต่โบราณเกี่ยวกับสตรีได้เปลี่ยนไป เช่น ประเพณีการแต่งตัว ซึ่งเดิมหญิงไทยนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน ท้มผ้าแถบ และไว้ผมสั้น ก็เปลี่ยนไปเป็นนุ่งซิ่น ใส่เสื้อแขนยาว และไว้ผมยาว และ เปลี่ยนตามสมัยนิยมของทางตะวันตกมาเรื่อยๆตราบเท่าทุกวันนี้^๑

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ เปลี่ยนแปลง เฉพาะทัศนคติ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีเท่านั้น โครงสร้างครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย จากเดิมที่ส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวขยาย ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นลักษณะครอบครัว

^๑ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก พวงเพชร สุรัตนกรวิกุล, บทบาทของสตรีค่านิยมสังคมและ เศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง "สังคมไทยอดีตถึงปัจจุบัน" (มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๒๕) หน้า ๑๒๕-๑๓๐. และในคณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี, สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย, หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

เดี่ยว เป็นส่วนใหญ่ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว สามารถแยกพิจารณาสถานภาพและบทบาทของสตรีในครอบครัวปัจจุบันได้เป็น ๓ ลักษณะดังนี้

๑) สถานภาพและบทบาทของบุตรสาวในครอบครัวไทยปัจจุบัน

บุตรสาวในครอบครัวไทยปัจจุบัน ได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากบิดามารดา เท่าเทียมกับบุตรชาย การให้ความรักและความสนิทสนมจะไม่แตกต่างกัน พ่อโตขึ้นบิดามารดา นิยมให้บุตรสาว เลือกคู่ครองด้วยตนเอง เป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามความเท่าเทียมกันดังกล่าว ยังไม่เท่าเทียมกันโดยสมบูรณ์ บุตรสาวยังคงถูกอบรมในด้านกิริยามารยาทตามลักษณะของกุลสตรี และมักจะถูกห้ามไม่ให้ประพฤติปฏิบัติในบางอย่างอีกทั้งยังต้องช่วยทำงานบ้านด้วย แต่ลักษณะเช่นนี้จะพบมากเฉพาะในชนบท สำหรับในเมืองครอบครัวโดยส่วนใหญ่จะอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาในลักษณะที่เท่าเทียมกัน

ทางด้านทรัพย์สิน บุตรสาวในครอบครัวไทยโดยทั่วไปมีสิทธิรับมรดก เท่าเทียมกับบุตรชาย แต่ถ้าเป็นบุตรสาวคนสุดท้ายอาจจะมีโอกาสได้รับมรดกมากกว่าพี่สาวหรือพี่ชาย เพราะตามประเพณีไทยบุตรสาวคนสุดท้ายมักจะต้องคอยดูแลบิดามารดา เมื่อยามแก่ชรา เนื่องจากบุตรชายที่แต่งงานมักจะไปอยู่บ้านภรรยา หรืออาจจะแยกครอบครัวไปปลูก เรือนอยู่ไกล ๆ กัน บิดามารดาจึงตั้งความหวังไว้กับบุตรสาวคนสุดท้ายซึ่งส่วนใหญ่จะแต่งงานมีครอบครัวคนหลังสุด

๒) สถานภาพและบทบาทของภรรยาในครอบครัวไทยปัจจุบัน

ภรรยาในครอบครัวสังคมไทยปัจจุบันทั้งใน เขตเมืองและชนบท มีบทบาท ช่วยเหลือครอบครัวทาง เศรษฐกิจร่วมกับสามี โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งเศรษฐกิจพื้นฐานคือ เกษตรกรรม งานเกษตรกรรม เป็นงานที่ต้องการแรงงานมาก การที่โครงสร้างครอบครัวปัจจุบัน เป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งสามีและภรรยาจึงต้องช่วยกันทำงาน ดังนั้นการแบ่งงานกันทำระหว่าง สามีและภรรยา แต่สำหรับงานในหน้าที่แม่บ้านนั้น ภรรยาส่วนใหญ่ยังคงยินดีรับบทบาทหน้าที่นี้ และสามีส่วนใหญ่ก็ยังคาดหวังให้ภรรยา เป็นผู้ทำหน้าที่นี้เช่นกัน แต่ทั้งนี้สามีก็ได้แบ่งหน้าที่นี้ให้ แก่ภรรยาโดยสิ้นเชิง มีลักษณะช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากขึ้น โดยมีภรรยา เป็นหลักในหน้าที่นี้

เกี่ยวกับ เรื่องทรัพย์สิน ทั้งสามีและภรรยามีสิทธิปกครองทรัพย์สินโดย เท่าเทียมกัน สามีและภรรยาจะต้องปรึกษาหารือซึ่งกันและกันก่อนที่จะทำนิติกรรมใด ๆ เกี่ยวกับ ทรัพย์สิน จะดำเนินการได้ต่อ เมื่อได้รับการยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อน การที่ภรรยาในสังคมไทย

ปัจจุบันมีสิทธิและอำนาจมากขึ้นนี้ เนื่องจากสตรีมีโอกาสเข้าไปมีบทบาททาง เศรษฐกิจช่วยหาราย-
ได้มาจุนเจือครอบครัวแทนที่จะทำงานบ้านแต่เพียงอย่างเดียว จึงทำให้สามีต้องรับฟังความคิดเห็น
และการตัดสินใจร่วมกับภรรยา เพราะเป็นการสร้างและสะสมทรัพย์สินมาด้วยกัน

แต่ค่านิยมประการหนึ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง คือ เมื่อแต่งงานแล้วภรรยา
จะต้องซื่อสัตย์ต่อสามี ถ้ามีปัญหาไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ภรรยาก็มีสิทธิที่จะหย่าร้างกับสามีได้ แต่
การคบชู้ตามประเพณีไทยยังไม่ยอมรับ ในขณะที่สามีถึงแม้ตามกฎหมายจะไม่ยินยอมให้จดทะเบียน-
สมรสได้หลายครั้ง แต่สามีอาจจะมีการหย่าร้างน้อยได้หลายคนตามแบบอย่างที่เคยเป็นมา โดยไม่ถูก
สังคมตำหนิติเตียน

๓) สถานภาพและบทบาทของมารดาในครอบครัวไทยปัจจุบัน

บทบาทของมารดาในครอบครัวไทยทั้งใน เมืองและชนบทในปัจจุบัน
ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมาก ดัง เช่นที่มีการเปลี่ยนแปลงในบทบาทของบุตรสาวและภรรยา สตรี
ที่เป็นมารดาจะได้รับความเคารพจากบุตรหญิงและชาย เช่นเดียวกับบิดา แต่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่
แล้ว มารดา ยังคงมีหน้าที่สำคัญในการอบรมบุตรธิดา ดูแลทุกคนในครอบครัว มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อย
ร้อยต่าง ๆ ในครอบครัว แต่อำนาจการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมในครัวเรือนนั้น สตรีใน
ปัจจุบันมีอำนาจการตัดสินใจสูงกว่าในอดีต

กล่าวโดยสรุปสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในครอบครัวปัจจุบัน
มีความเสมอภาคกับบุรุษมากขึ้น โดยเฉพาะสถานภาพของบุตรสาวและภรรยา แต่จะแตกต่างกัน
กันบ้างระหว่างสังคม เมืองกับสังคมชนบท สตรีในสังคม เมืองมีสิทธิและความเสมอภาคกับบุรุษ
มากกว่าสตรีในชนบท ยกเว้นสตรีบางคนที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน อยู่ทำงานบ้านแต่เพียงอย่างเดียว
จะมีความเสมอภาคลดลง แต่ก็ยังมีการยอมรับในสิทธิซึ่งกันและกัน สตรีในปัจจุบันมีอำนาจในการ
จัดการบ้าน เรือนและอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของครอบครัวมากขึ้น โดยเปรียบเทียบ
แล้วการที่สตรีในเมืองได้รับสิทธิเสมอภาคกับบุรุษมากกว่าในชนบทนั้น เนื่องจากสตรีในสังคม เมือง
มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่าและมีโอกาสได้แสดงบทบาททาง เศรษฐกิจที่ชัดเจนกว่าสตรีในชนบท
ซึ่งจะมีบทบาทในลักษณะ เป็นแรงงานช่วยเหลือของครอบครัว

ข) สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในครอบครัวตามกฎหมาย

ในแง่กฎหมายนี้ มีผู้กล่าวว่ากฎหมายของไทยในอดีตได้รับอิทธิพลมาจาก คัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ของอินเดีย คือ ในคัมภีร์กำหนดว่าสตรีจะอยู่ในความคุ้มครองของบุรุษ ตลอดชีวิต เมื่อเยาว์วัยให้อยู่ภายใต้การปกครองของบิดามารดา เมื่อแต่งงานแล้วให้สามีทำหน้าที่ แทน และให้บุตรชายเลี้ยงดูเมื่อแก่เฒ่า การแต่งงานจะทำให้สตรีสิ้นสภาพความเป็นตัวของตัวเอง สตรีจะต้องถือว่าการแต่งงานเหมือนสวรรค์บันดาล เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชีวิตของภรรยา ภรรยาให้ความเคารพ ความรักภักดีแก่สามีตลอดไป ปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาโดยมิให้ขาดตกบกพร่อง มิให้สามีได้พบกับความกังวลใจแต่อย่างใด^๑ ซึ่งจากคัมภีร์นี้เราได้สะท้อนภาพของสถานภาพและบทบาทหน้าที่ในครอบครัวของสตรีไทยในอดีตทั้งในด้านกฎหมายและวัฒนธรรม ดังเช่นที่สตรีไทยในอดีต ต้องกราบสามีก่อนนอนเสมอ เพื่อ เป็นการแสดงความเคารพ เป็นต้น และงานในหน้าที่ที่สำคัญของ สตรีคือการปรนนิบัติดูแลสามีและบุตรธิดา

อิทธิพลของคัมภีร์พระมนูธรรมศาสตร์ปรากฏชัด เจนในสมัยกรุงศรีอยุธยา สถานภาพของสตรีไทยทั้งทางกฎหมายและสังคมได้รับการกำหนดให้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยกฎหมายหลายฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอัยการลักษณะด้วเมีย ซึ่งเริ่มมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๕๐๔ นั้น กำหนดให้บุรุษสามารถมีภรรยาก็คนก็ได้ ส่วนสตรีมีสามีได้ทีละคนจนกว่าจะหย่าร้าง เป็นหม้าย กฎหมายได้กำหนดว่า "ภรรยามี ๓ ประเภท คือ หญิงอันบิดามารดาอนุมัติให้เป็น เมียชาย ได้ชื่อว่า เมียกลางเมือง ชายขอหญิงมาเลี้ยงเป็นอนุภรรยา หล้น เมียหลวงได้ชื่อว่า เมียกลางนอก หญิงมีทุกข์ยากชายช่วยไถ่ได้มาแล้วเลี้ยง เป็น เมีย ๗ ได้ชื่อว่า เมียกลางทาศี" เมื่ออยู่กินกันแล้ว ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของชาย ชายจะมีภรรยาก็คนต่อไปอีกก็ได้ อำนาจปกครองภายในครอบครัว เป็นของสามีผู้เดียว ตามมาตรา ๖๐ ของกฎหมายลักษณะด้วเมียระบุว่า "สามีภรรยาอยู่ด้วยกัน ภรรยามีความผิดสามีจะปราบปรามโดยตีภรรยา ภรรยาจะเอาโทษแก่สามีมิได้ ถ้าภรรยาคว่ำ- หย่าเข้าแก่สามี ให้ภรรยาเอาข้าวตอกคอกไม้ขอโทษแก่สามีจึงควร" แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติการมีภรรยามาก เป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีผู้ประพฤติกินทั่วไป นอกจากในสังคมชั้นสูงที่มั่งคั่งพอเลี้ยง

^๑ บวร ประพฤตติ., ทิพาพร ทิมพ์สุทธิ และเฉลิมพล ศรีหงษ์, สตรีไทย : บทบาทในการ เป็นผู้นำทางการบริหาร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๕๒๐), หน้า ๒๒.

คนมาก ๆ ได้ ในเรื่องนี้ลาลูแบร์เขียนจดหมายเหตุไฉนว่า คนไทยอาจมีภรรยาได้หลายคนเฉพาะคนมั่งมีเท่านั้น มีภรรยามากกว่าคนเดียวก็เพื่อแสดงถึงบุญบารมีของตน^๑

ภรรยาทั้งสามประเภทดังกล่าว เป็นภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ลัทธิต่าง ๆ ทางกฎหมายของภรรยาหลวง ย่อมมีมากกว่าลัทธิของภรณาน้อย และลัทธิของภรณาน้อยย่อมอยู่เหนือภรรยาทาส กรณีที่ดูเหมือนจะเป็นข้อยกเว้น เรื่องลัทธิไม่เท่าเทียมของสตรีก็คือภรรยาพระราชทาน อันบุรุษได้รับพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินในฐานะทำความดีความชอบ ซึ่งกฎหมายเถียรบาลกรุงศรีอยุธยาจะระบุให้มีฐานะเหนือกว่าภรรยาหลวง และมีฐานะเหนือกว่าสามีด้วย นับเป็นภรรยาประเภทเดียวที่มีลัทธิและฐานะเหนือสามี

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าลัทธิของสตรีจะไม่เท่าเทียมกับลัทธิของบุรุษหลายประการ มาตรา ๖๗ ของพระอัยการลักษณะศั้วเมียก็ได้กำหนดว่า "ภรรยาสามีมีชอบเมื่อพึงใจกัน เขาจะหย่ากันไซ้ร้ตามน้ใจเขา เหตุว่า เขาทั้งสองนั้นสิ้นบุญกันแล้ว จะจำใจอยู่ด้วยกันมิได้" ซึ่งชี้ให้เห็นว่าภรรยาหรือสามีหย่าขาดจากกันได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายต้องการให้เป็นเช่นนั้น^๒

ในด้านทรัพย์สิน สตรีเมื่อยังไม่สมรสนั้น มีลัทธิและเสรีภาพในการจัดการทรัพย์สินอยู่บ้าง แต่เมื่อสมรสแล้ว ถูกจำกัดสิทธิลงทันที กฎหมายให้อ่านาจสามีแต่เพียงผู้เดียว ทั้งในการเลือกที่อยู่อาศัย การให้ความอุปการะเลี้ยงดูภรรยาและบุตร การจัดการสินบริคคท์ ซึ่งมีอำนาจจับจ้ลยใช้สอยได้ทุกอย่่าง เช่น ซื้อขายแลกเปลี่ยน จำนำ จำนอง หรือให้เช่า โดยไม่จำเป็นต้องให้ภรรยารู้เห็นด้วย กิจการที่สามีกระทำไปนั้นถือว่าสมบูรณ์ตามกฎหมาย^๓

ลัทธิสตรีในเรื่องการรับมรดก ในพระอัยการลักษณะศั้วเมีย มีบทบัญญัติไว้ในเรื่องการแบ่งทรัพย์สินบ้ติว่า ให้แบ่งทรัพย์สินตามศักดิ์ของภรรยา คือภรรยาเดิมจะได้รับสองส่วน ภรรยา-กลาง (อนุภรรยา) จะได้รับส่วนเดียวและภรรยาทาสจะได้รับเพียงครึ่งส่วน ในปี พ.ศ. ๒๑๔๔ ในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถได้ตรากฎหมายลักษณะมรดกใช้บังคับ เป็นกฎหมายแผ่นดินสืบมาจน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๒๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^๓ พวงเพชร สุรัตนกรีกุล, บทบาทของสตรีด้านสังคมและเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์,

ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรมในการรับมรดกของสตรี เป็นต้นว่า ภรรยาแต่ละประเภทจะได้รับมรดกหลังจากที่สามีถึงแก่กรรมแล้วไม่ทัดเทียมกัน โดยมีบทกำหนดว่า ให้แบ่งทรัพย์สินออกเป็น ๒ ส่วน โดยให้ภรรยาพระราชทานได้รับ ๔ ส่วนครึ่ง ภรรยาอันมีชนหมาก รู่ขอ (ภรรยาหลวง) ได้ ๔ ส่วน ส่วนภรรยาอันทูลขอพระราชทานและน่านาภรรยา (อนุภรรยา และทาสภรรยา) ให้ได้รับ ๓ ส่วนครึ่ง^๑

สิทธิในการปกครองดูแลบุตร ในพระอัยการบางแผนก ได้กำหนดเรื่องการแบ่งปันบุตร ให้อยู่ในความปกครอง โดยถือเอาฝ่ายทหารหรือพลเรือนของบิดามารดา เป็นเกณฑ์กล่าวคือ ถ้าฝ่ายใด เป็นทหารจะได้ปกครองบุตรมากกว่าฝ่ายที่เป็นพลเรือน โดยไม่คำนึงว่าจะจะเป็นสตรีหรือ บุรุษ แต่ถ้าเป็นพลเมืองด้วยกัน มีบทบัญญัติว่า "...ชายพลเรือนสมรสด้วยหญิงพลเรือน เกิดลูก อ้ายหัวปีให้แก่ทางฝ่ายแม่ ลูกเอี้ยหัวปีให้แก่ชายฝ่ายพ่อ กว่านั้น ให้มันตามบานพระเนง เสนโยง" ส่วนการหย่าร้างของสามีภรรยาไม่มีพิธีรีตองอะไรเลย ในบันทึกของครอฟอร์ด (Crawford) ซึ่ง เข้ามาเมืองไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กล่าวถึงเรื่องการหย่าร้าง "...การหย่าร้างในสมัยนั้น ทำได้โดยสองฝ่ายตกลงกันอย่างปรองดอง เช่นเดียวกับในสมัยนี้ แต่ ถ้าฝ่ายใดใครจะหย่า ฝ่ายนั้นก็ต้องนำคดีไปสู่ศาล ถ้าหย่ากันสำเร็จแล้วต่างฝ่ายต่างก็ได้รับสมบัติ เดิมคืน นอกจากฝ่ายซึ่งผิดในการทำชั่ว" ในเรื่องการหย่าร้างนี้ บทบัญญัติในกฎหมายให้สิทธิแก่ บุรุษมากกว่าสตรี พระอัยการลักษณะฝ่าฝืนมีบทบัญญัติมาตราหนึ่งแสดงให้เห็นว่าการขาดจากการ เป็นสามีภรรยาอยู่ที่การกระทำของสามี เป็นส่วนใหญ่ เช่น เมื่อทะเลาะวิวาทกัน ฝ่ายสามีโกรธ ภรรยาเก็บเอาทรัพย์สินลง เรือนหนีไป พร้อมทั้งเอาเม็ดพร้าว ขวาน ฟัน เสา เรือนทอ ภรรยาด้วยถือ ว่าสามีเอาใจออกห่างภรรยา กฎหมายกำหนดว่าสามีไปเพียงวันเดียวก็นับว่าขาดจากการ เป็น สามีภรรยา กัน ฝ่ายภรรยามีอิสระทันที ย่อมจะมีสามีใหม่ได้โดยไม่ถือว่ามิใช่ การหย่าร้างนั้นมักจะ เป็นพวกชนชั้นสามัญมากกว่าชนชั้นสูง^๒

นอกจากนี้กฎหมายยังมีบทบัญญัติ กำหนดไว้อีกว่า ให้บิดาและสามีมีสิทธิที่จะขายลูกเมีย เป็นทาสได้ แต่ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มีสตรีไทยชื่อ อ่ำแดงจัน ได้ถวายฎีการ้องทุกข์ว่าตนไม่ยินยอมให้สามีนำตนไปขาย รัชกาลที่ ๔ ทรงพิจารณา

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

แล้วเห็นว่ากฎหมายเก่า "เห็นผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน" จึงโปรดเกล้าฯ ใ้ยกเลิก และทรงตราพระราชบัญญัติขึ้นใหม่ โดยใช้ชื่อว่าพระราชบัญญัติผู้ชายเมีย ซึ่งมีความสำคัญว่า สามีย่อมจะขายภริยาก็ได้ ถ้าหากภริยายินยอมด้วย ถ้าสามีขายภริยาโดยภริยามิได้เห็นชอบด้วยแล้ว สามีย่อมมีความผิด ยิ่งกว่านั้นกฎหมายฉบับนั้น สามีย่อมจำนำภริยาด้วยก็ได้^๑ นอกจากนี้รัชกาลที่ ๔ ยังทรงแก้ไขกฎหมายการฟ้องร้องขอหย่าขาดจากการเป็นสามี โดยให้สิทธิแก่สตรีที่จะฟ้องร้องขอหย่าขาดจากสามีได้ รวมทั้งทรงประกาศให้สตรีที่มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้ว ก็ให้มีสิทธิเลือกคู่ครองของตนเองได้

ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศเลิกทาส นับแต่นั้น เป็นต้นมาทั้งสตรีและบุรุษก็พ้นจากการถูกซื้อขาย ไม่ว่าจะบิดามารดาจะขายหรือสามีจะนำไปขายไม่ได้อีกต่อไป สิทธิของสตรีไทยจึงเริ่มดีขึ้นกว่าแต่ก่อน จนกระทั่งได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศให้สิทธิเสมอภาคแก่บุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับปัจจุบัน ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๕ (และได้มีการตรวจแก้ไขระกันใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๔) โดยยกเลิกกฎหมายลักษณะผู้เมียไม่ให้สตรีต้องตกอยู่ในสภาพที่จะถูกขายหรือจำนำจำนองอีกต่อไป สตรีจึงเริ่มมีสิทธิและหน้าที่มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดคือ^๒

(๑) การแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา แต่เดิมหญิงที่มีทรัพย์สินมาก่อน แต่งงานซึ่งเรียกว่าสินเดิม ถ้าเกิดหย่าหรือตายจากกัน การแบ่งตามกฎหมายจะให้ภริยาเพียง ๑ ใน ๓ ของสินสมรส ถ้าไม่มีสินเดิมมาเลยก็จะได้รับส่วนแบ่งเลย แต่มาในกฎหมาย พ.ศ. ๒๔๗๕

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ สหพันธ์สมาคมนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย (บรรณาธิการ), "ฐานะของสตรีไทยในอดีต" โฉมหน้าสตรีไทยยุคใหม่ (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพฯ การพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๒.

^๒ สุภัทรา สิงหลกะ, สิทธิสตรี : ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

นี้ ภริยามีสินเต็มมาแต่ฝ่ายเดียวจะได้รับ ๑ ใน ๓ กฎหมายฉบับนี้ให้สิทธิเสมอกันทั้งบุรุษและสตรี

(๒) การจดทะเบียนสมรส มีข้อกำหนดในกฎหมายฉบับนี้ซึ่งเปลี่ยนขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมที่อนุญาตให้บุรุษมีภริยาได้หลายคนตามข้อกำหนด และขนบประเพณีแต่เดิมนั้น เปลี่ยนเป็นให้บุรุษมีภริยาได้คนเดียว โดยการจดทะเบียนสมรส

จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมรดกบรรพ ๔ บรรพ ๖ และบรรพอื่น ๆ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสิทธิและหน้าที่ของสตรีไทยค่อนข้างมาก แต่จะแตกต่างกันไปในแต่ละสถานภาพของสตรีภายในครอบครัว ดังนี้คือ^๑

๑) สถานภาพของบุตรสาวตามกฎหมายลักษณะครอบครัว บุตรสาวที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะและจำต้องอยู่ใต้อำนาจการปกครองของบิดามารดา กฎหมายกำหนดให้อยู่ใต้อำนาจการปกครองของบิดาแต่เพียงผู้เดียว ถ้าบุตรสาวจะแต่งงานก่อนอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จะต้องได้รับความยินยอมจากทั้งบิดามารดาเสียก่อน สิทธิอื่นของบุตรสาวตามประมวลกฎหมายฉบับนี้ คือ สิทธิในการรับมรดก บุตรสาวมีสิทธิได้รับมรดกในฐานะที่เป็นผู้สืบสันดานคนหนึ่ง

๒) สถานภาพของภรรยา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติสิทธิและหน้าที่ของภรรยาในครอบครัวไว้หลายประการ ซึ่งยังขาดความเสมอภาค เท่าเทียมกับสามีอยู่หลายด้าน ดังเช่นเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีและภรรยา ตามกฎหมายให้สิทธิแก่สามีจัดการสินบริภัณฑ์แต่ผู้เดียว และภรรยาไม่มีสิทธิทำนิติกรรมใด ๆ เกี่ยวกับสินบริภัณฑ์โดยมิได้รับอนุญาตจากสามี แต่ภรรยาก็มีสิทธิจัดการกับสินบริภัณฑ์เฉพาะในส่วนของตนเองได้ แต่ในกรณีหย่าขาดจากกัน ประมวลกฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติสิทธิของภรรยาไว้เท่าเทียมกับชาย ในการแบ่งทรัพย์สินกันหลังจากหย่าขาดจากกันแล้ว เกี่ยวกับภุมิลาเนาของสตรีที่มีสามีแล้ว จะถูกจำกัดสิทธิในเรื่องนี้ ต้องถือภุมิลาเนาของสามีเป็นหลักสำคัญ แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นบัญญัติให้สิทธิแก่ภรรยาบ้างเกี่ยวกับสิทธิในการหย่าร้างนั้น ภรรยามีสิทธิเท่าเทียมกับสามีในการอ้างเหตุหย่าได้ทุกข้อยกเว้นแต่ข้อที่ว่าถ้าสามี เป็นผู้ภรรยาจะฟ้องหย่าไม่ได้

^๑ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บุญเดิม ไพเราะ, สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย, หน้า ๔๔-๑๐๗.

๓) สถานภาพของมารดา ในด้านสิทธิมารดามีสิทธิได้รับมรดกของเจ้าของมรดกในลำดับที่ (๓) ตามมาตรา ๑๖๒๔ ในลำดับเดียวกับบิดา ส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่นั้น ในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิด มารดาที่ให้กำเนิดบุตรกับชายที่ไม่ได้แต่งงานกันตามกฎหมายให้ถือว่าบุตรนั้นเป็นบุตรตามกฎหมายของหญิงมารดานั้นแต่ผู้เดียว และจะต้องเลี้ยงดูบุตรนั้นตามที่กฎหมายหน้าที่ไว้ กล่าวคือ มารดาต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตรชายหญิงตามสมควรเมื่อบุตรยังอายุน้อย ๆ จนกระทั่งบุตรชายหญิงนั้นบรรลุนิติภาวะ โดยสรุปแล้วตามกฎหมายมารดาได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับบิดาแต่ก็มีสิทธิน้อยกว่าบิดา เพราะกฎหมายให้อำนาจปกครองบุตรโดยบิดาเท่านั้น ยกเว้นในกรณีที่บิดาถูกศาลสั่งให้เป็นบุคคลไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถหรือวิกลจริต

๒. สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในสังคม

สตรีไทยแต่เดิมมิได้รับการยกย่องมากนัก ในฐานะของผู้ร่วมสร้างสรรค์ประเทศและพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า บทบาทหน้าที่เหล่านี้ยังคงตกเป็นของฝ่ายชายฝ่ายเดียว ฐานะทางสังคมของสตรีไทยยังถือว่าต่ำกว่าบุรุษอยู่มาก ทั้งนี้เพราะขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อยึดถือมาแต่โบราณ กำหนดให้สตรีเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ผูกคอกบรมวิद्याการบ้านการเรือน สตรีไม่ได้รับความเห็นชอบให้ออกไปร่วมกิจกรรมทางสังคมนอกบ้าน โดยเฉพาะการคบหากับบุรุษเพศ ยกเว้นเมื่อมีพิธีกรรมทางศาสนา หรือกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ สตรีต้องอยู่ในความดูแลอย่างใกล้ชิดของผู้ใหญ่ตลอดเวลา

สตรีไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทฐานะทางสังคมของตนเอง ในระยะต่อมา ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนชาวไทยทั้งบุรุษและสตรี เท่ากันหมดทั้งในด้านการเมือง การศึกษา หรือการประกอบอาชีพ แม้ว่าในสังคมไทยจะมิได้มีตัวบทกฎหมายกำหนดไว้เป็นการกีดกันและกำหนดสิทธิและเสรีภาพของสตรีดังเช่นในประเทศอื่น ๆ หลายประเทศ แต่การกำหนดให้สิทธิและเสรีภาพทั้งบุรุษและสตรีไว้ในรัฐธรรมนูญปกครอง ย่อมจะเป็นเครื่องช่วยทำให้เกิดแรงผลักดันและกระตุ้นเตือนให้สตรีได้หลุดพ้นจากพันธะของการยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ เดิมที่ถือปฏิบัติกันมา และพร้อมที่จะถือสิทธิและเสรีภาพในการที่จะมีบทบาทในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทัศนคติเก่า ๆ ที่สังคมมีต่อสตรีไทย ได้มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น รวมทั้งสตรีได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับต่าง ๆ และมีโอกาสได้ทำกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ ร่วมกับบุรุษมากขึ้น ซึ่งก็สามารถแสดง

ผลงานให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับในความรู้ความสามารถของสตรีไทย ไม่ว่าจะ เป็นด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ หรือแม้แต่ในวงการ เมือง ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดของการแสดงบทบาท ทางสังคมของสตรีไทยแต่ละด้านในลำดับต่อไป

ก) สถานภาพและบทบาทของสตรีไทยในด้านการศึกษา

แม้ว่าโดยทั่ว ๆ ไปจะไม่มีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ใดที่กีดกันสตรีทางการศึกษา ก็ตาม แต่เนื่องด้วยค่านิยมในการแบ่งหน้าที่ระหว่างสตรีและบุรุษแบบดั้งเดิม จึงทำให้สตรีไทยในอดีตกาลโดยทั่วไปได้รับการศึกษาต่ำกว่าบุรุษในทุกระดับ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นต้นมาจนถึง สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นระบบการศึกษาอาศัยพระในวัด เป็นส่วนใหญ่ จึงทำให้เด็กชายมีโอกาส ได้เรียนหนังสืออย่างเป็นทางการมากกว่าเด็กหญิง การเรียนของเด็กหญิงมักจะเป็นการสอนในบ้าน และการเรียนจากแม่หรือพี่ผู้หญิงในเรื่องการบ้านการเรือน การเย็บปักถักร้อย กิริยามารยาท และการครองตน ในเมื่อการให้การศึกษาแก่เด็กหญิงเน้นหนักด้านนี้ก็เท่ากับ เป็นการขีดวงให้เด็กหญิง ทำหน้าที่แตกต่างไปจากเด็กชายตั้งแต่ยังเยาว์วัย

การศึกษาของสตรีในสมัยกรุงสุโขทัย และสมัยอยุธยาคงเป็นการเรียนเขียน อ่านกับครูเป็นรายตัว และไม่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ผู้ที่มีโอกาสสนใจหรือโอกาสเรียนมักจะเป็นสตรีที่มีฐานะทางสังคมและ เศรษฐกิจดี ส่วนใหญ่จะเป็นบุตรสาวของข้าราชการชั้นสูงหรือ พระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น

สำหรับการศึกษาของสตรีไทยในสมัยอยุธยาสันนิษฐานว่า คงดำเนินตามแบบ สุโขทัย สตรีชั้นสูงมีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมทั้งวิชาการและวิชาด้านอื่น ๆ มากกว่าสตรีสามัญ ตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นต้นมา ระบบศักดินาทำให้เกิดประเพณีการนำ ลูกสาวไปฝากให้ศึกษาวิชาการต่าง ๆ โดยมีการอบรมกิริยามารยาทและวิชาที่สตรีควรจะเรียนรู้ ตามวังหรือบ้านเจ้านายขุนนาง สตรีชั้นสูงมีโอกาสเรียนหนังสือจนมีความรู้แตกฉานสามารถแต่ง กาพย์ กลอน เป็นเรื่องยาวได้ อีกทั้งยังต้องฝึกกิริยามารยาทศึกษาวิชาชั้นสูงสำหรับผู้ดี เช่น งานฝีมือต่าง ๆ ฝึกหัดละครฟ้อนรำ และการมโหรีซึ่งถือเป็นการศึกษาอบรมขั้นสูงสุดของสตรี สตรี ชาวบ้านไม่มีโอกาสศึกษาอบรมวิชาดังกล่าว การที่พ่อแม่ให้นำบุตรสาว เข้าไปฝากอบรมในวังหรือ

^๑ ขจร สุขพานิช, "ฐานันดรไพร่" หนังสืออ่านประกอบคำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๔.

บ้านเจ้านายขุนนางนั้นถือว่าอาจจะช่วยให้บุตรสาวมีโอกาสแต่งงานกับผู้ชายที่ดีมีสกุลอีกด้วย ส่วนการศึกษาของสตรีสามัญ เน้นทางด้านเกษตรศาสตร์ ด้านการบ้านการเรือน การประกอบอาหาร วิชาจักรประดิษฐ์ เอาใจใส่ผู้ใหญ่หรือสามี/และให้รู้จักสงบเสงี่ยมถ่อมตัว

จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาของเด็กหญิง ยังต้องเรียนเรื่องงานบ้าน-งานเรือน งานฝีมือ การเย็บปักถักร้อย การฝึกหัดด้านศิลปะการละครพ้องรำและการดนตรี จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๗ การศึกษาของสตรีโดยทั่วไปจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การศึกษาตามระบบโรงเรียน โดยมีพวกมิชชันนารีอเมริกัน คือ นางแอสเรียต เอ็ม เฮาวส์ ภรรยาของหม่อมสอนศาสนาชาวอเมริกัน ได้ตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ถือได้ว่าเป็นโรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนเซนต์คัลส์สตรีแห่งแรกในประเทศไทย^๑

โรงเรียนที่พวกมิชชันนารีอเมริกันตั้งขึ้นในระยะแรกนั้น มีอยู่ ๒ โรงเรียน คือ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง และโรงเรียนการช่างสตรีซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนอรุณประดิษฐ์ ที่จังหวัดเพชรบุรี โดยมีลิลิส เอส จี แมคฟาร์แลนด์ เป็นผู้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๘ โรงเรียนสตรีทั้ง ๒ โรงเรียนนี้จัดเป็นโรงเรียน ๒ ประเภทคือ โรงเรียนการช่างสตรีเป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาสำหรับสตรีเป็นแห่งแรกในประเทศไทย และโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เป็นโรงเรียนประจำสำหรับสตรีแห่งแรกในประเทศไทย เด็กหญิงที่เข้ามาเรียนรุ่นแรก ๆ ของทั้ง ๒ โรงเรียนคือ บรรดาเด็กผู้หญิงที่พวกมิชชันนารีได้รวบรวมมาเลี้ยงไว้ แต่ต่อมาเมื่อประชาชนเห็นคุณประโยชน์ของการศึกษาอบรมตามแบบใหม่นี้ จึงได้นิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนมากขึ้น และเนื่องจากผู้ก่อตั้งโรงเรียนทั้งสอง เป็นผู้มีอิทธิพลยศศักดิ์ จึงสามารถผูกไมตรีให้เป็นที่รักใคร่เชื่อถือของคนไทยทั่วไปในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี กิจกรรมของโรงเรียนจึงเจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ^๒

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้มีพระบรมราชโองการประกาศให้ตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้น โรงเรียนแรกที่ตั้งขึ้นในสมัยนี้ คือโรงเรียนวัดมทรธรรมพาราม และได้แพร่ขยายไปตามวัดวาอารามต่าง ๆ หลายแห่ง ความนิยมการเรียนหนังสือได้มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะโรงเรียน

^๑ วนิดา พูนศิริวงศ์, นิตยา ชูโต และอาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา, สถานภาพการศึกษาชั้นอุดมศึกษาของสตรีไทยในรอบ ๓ ทศวรรษ พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๕๑๙ (สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๒), หน้า ๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

ที่จัดเฉพาะสตรี อาทิเช่น โรงเรียนสุนันทาลัย ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ และโรงเรียน-
เสาวภา ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ความนิยมการเรียนหนังสือได้เพิ่มมากขึ้นในกรุงเทพฯ และได้แผ่ขยาย
ไปตามต่างจังหวัดด้วย ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๓๐ จึงได้โปรดให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเพื่อจัดการ
เล่าเรียนให้เป็นระเบียบและถูกต้อง และการศึกษาของสตรีคงจะมีเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็น
ได้จากโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้ให้ความสำคัญของการศึกษาสตรีไว้ในภาคหนึ่งว่าด้วยภคา
ศึกษาในกรุงเทพฯ หมวด ๑๐ ว่าด้วยการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิง^๑ เพื่อเปิดโอกาสให้สตรีได้รับ
การศึกษาในระบบโรงเรียนเท่าเทียมกับบุรุษ

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตราพระราช-
บัญญัติประถมศึกษาขึ้น เพื่อที่จะบังคับให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างน้อยที่สุด ในชั้นประถม-
ศึกษาโดยทั่วกัน ตั้งแต่อายุ ๗ ปีบริบูรณ์จนกระทั่งอายุครบ ๑๔ ปี โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน
และการศึกษาได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีแผนการศึกษาชาติ กำหนดให้
มีเสรีภาพในการศึกษา โดยมุ่งให้การศึกษาโดยไม่จำกัดเพศ ชาติ ศาสนา และว่าสตรีต้องได้รับ
ความเสมอภาคกับบุรุษในการศึกษา ส่วนการศึกษาภาคบังคับนั้นกำหนดให้เรียนจนจบถึงประถม
ปีที่ ๔ เท่ากันทั้งบุรุษและสตรี และผู้ที่สามารถเรียนได้ มีสิทธิศึกษาจนถึงชั้นอุดมศึกษา หรือจนได้
รับปริญญา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสตรีจะได้รับโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้นและสามารถเรียนได้ถึง
ชั้นสูงสุด แต่การศึกษาในชั้นสูงของสตรีก็มีอุปสรรคอยู่มาก เนื่องจากทัศนคติของประชาชนไทย
ส่วนใหญ่ไม่นิยมให้สตรีได้เล่าเรียนสูงนัก เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากประเพณีดั้งเดิม แม้
จะเห็นว่า การอ่านออกเขียนได้จำเป็นสำหรับสตรีจริง ๆ แต่ในที่สุดแล้วสตรีก็ต้องอยู่กับบ้าน
ไม่มีโอกาสนำความรู้ไปใช้ทำประโยชน์อะไรได้มากนัก ยังคงยึดถือกันว่าจุดหมายในชีวิตของ
สตรี คือ การแต่งงานมีลูก และเลี้ยงดูบุตร ดูแลปรนนิบัติสามี จึงไม่นิยมให้สตรีศึกษาวิชาการ
อื่น ๆ ที่ไม่จำเป็นอันจะชักนำให้สตรีเกิดความเบื่อหน่ายงานในบทบาทหน้าที่ของภรรยาและมารดา
ที่ดีไป แต่สำหรับสตรีในเมืองหลวงจะไม่ถูกกีดกันจากทัศนคติเก่า ๆ ของบิดามารดามากนัก
มีจำนวนไม่น้อยที่สามารถเรียนได้สูง ๆ และออกมาประกอบอาชีพเป็นครู พยาบาล รับราชการ
และทำบัญชีหรือขายของตามบริษัทห้างร้านต่าง ๆ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

ต่อมาถึงยุคปัจจุบัน สตรีมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับบุรุษทุกด้าน และสามารถเข้ารับการศึกษาได้ถึงระดับมหาวิทยาลัย อีกทั้งโครงการศึกษาในปัจจุบันได้ขยายตัวไปทุกภาคของประเทศ ทำให้สตรีมีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้เท่าเทียมบุรุษ ความแตกต่างทางเพศมิได้เป็นข้อจำกัดของสตรีไม่ให้เข้าศึกษาในระดับต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ความสนใจ ความสามารถส่วนบุคคลและความแตกต่างในระดับสติปัญญาต่างหากที่เป็นเครื่องตัดสินการเข้าศึกษาตามระบบการสอบคัดเลือก

อย่างไรก็ตาม จากสถิติผู้ไม่รู้หนังสือในปี ๒๕๒๓ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไป มีสตรีที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้มากกว่าบุรุษประมาณ ๑๖.๖% ของจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๖-๖๐ ปีและประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมในชนบท

นอกจากสตรีจะได้รับโอกาสทางการศึกษาแล้ว เรียนเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว ยังมีโอกาสได้แสดงบทบาททางการศึกษาในฐานะครู อาจารย์ ตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เท่าเทียมกับชาย ตลอดจนการทำงานด้านค้นคว้าวิจัยในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อีกมากมาย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาของสตรีในปัจจุบันนั้นแม้ว่าโดยกฎหมายและระบบการศึกษาจะเปิดโอกาสให้สตรีและบุรุษเท่าเทียมกัน เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การศึกษาเป็นตัวจักรที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงทั้งบทบาทและสถานภาพของสตรี การศึกษาทำให้สตรีมีความรู้มากขึ้น มีความสามารถในการทำงานมากขึ้น และบทบาทของสตรีเพิ่มมากขึ้นในสังคม ผลของการเปลี่ยนแปลงที่ตามมา คือ ความเสมอภาคของสังคมซึ่งเป็นจุดสุดยอดของความปรารถนาของสตรี แต่ในทางปฏิบัติจริงแล้วพบว่า สตรียังมีโอกาสต่อยกกว่าบุรุษเนื่องจากค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังฝังอยู่ในจิตใจของบิดามารดา ดังนั้นในระยะยาวสถานภาพทางการศึกษาของสตรีคงจะไม่มีแนวโน้มดีขึ้น หากไม่มีขบวนการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่องอย่างแท้จริงที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยม โดยเฉพาะค่านิยมที่ให้โอกาสการศึกษาแก่บุตรชายก่อน และค่านิยมที่เตรียมบุตรสาว

^๑ The National Committee for International Cooperation, Women's Development in Thailand Report for the World Conference of the United Nations Decade for Women, Nairobi, Kenya (15-26 July 1985), pp. 109-114.

ไว้สำหรับงานบ้าน ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของสตรี*

ข) สถานภาพและบทบาทสตรีไทยในค่านิยม^๑

จากการที่บุรุษมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนมากกว่าสตรีมาตั้งแต่เริ่มแรกทำให้มีโอกาสทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ ได้ดีกว่า แม้โดยกฎหมายที่กำหนดว่า สตรีมีสิทธิและสถานภาพเท่าเทียมกับบุรุษ แต่ความเป็นจริงแล้ว สตรียังมีสถานภาพต่ำกว่าบุรุษทั้งในเรื่องการงานและการศึกษา แม้จะปรากฏว่าระดับการศึกษามีส่วนช่วยให้สตรีมีงานทำและมีรายได้สูงขึ้น แต่เมื่อเทียบเรื่องค่าจ้างแล้วผลออกมาว่าบุรุษได้ค่าจ้างมากกว่าสตรี โดยเฉพาะงานของเอกชน นับตั้งแต่ระยะแรกของการทำงาน ระยะเวลาฝึกงาน บุรุษมีโอกาสดีกว่าสตรีทุกด้าน .แม้งานบางอย่างสตรีจะมีความรู้และประสบการณ์เท่าหรือสูงกว่าบุรุษ หน่วยงานบางหน่วยยังคงต้องการบุรุษเข้าทำงานนั้นมากกว่าสตรี

สำหรับสถานภาพและบทบาทค่านิยมของสตรีในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์

นั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีทาง เศรษฐกิจ โดยเฉพาะสตรีชั้นสูงยังด้อยกว่าบุรุษมาก ส่วนสตรีสามัญหรือสตรีในชนบท มีภาระรับผิดชอบอย่างมากทั้งงานในบ้านและนอกบ้าน เป็นแรงงานที่มีความสำคัญไม่ด้อยไปกว่าบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการใช้แรงงาน เพื่อ เศรษฐกิจในสังคม-เกษตรกรรม ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์สถานภาพและบทบาทของสตรีก็ยังไม่ต่างไปจากเดิมมากนัก แต่ในการเปิดประเทศในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ยังผลให้เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบ เสรีนิยมก็ตาม สตรีไทยมีโอกาสก้าวหน้าได้อย่างทัดเทียมบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพ หลังจาก พ.ศ. ๒๔๗๕ ทำให้สตรีเริ่มมีการตื่นตัว เข้ามามีบทบาททาง เศรษฐกิจ ความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมและการเกษตรกรรมแบบใหม่ ทำให้การผลิตขยายตัว ตลอดจนสภาวะทาง เศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ทำให้สตรีจำเป็นต้องออกทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยเหลือครอบครัว ปัจจุบันสตรีจำนวนไม่น้อยมีบทบาทสำคัญด้าน เศรษฐกิจ ดำรงตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบสูง ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าความก้าวหน้าทางด้านการศึกษาและ เศรษฐกิจมีส่วนสำคัญที่ส่งเสริมให้สถานภาพและบทบาทของสตรี เป็นที่ยอมรับของสังคม^๑

^๑ พวง เพชร สุรัตน์กรีกุล, บทบาทของสตรีด้านสังคมและ เศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์,

เกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทด้านอาชีพของสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ครอว์ฟอร์ด ได้บรรยายถึงสตรีไว้ว่า "การที่รัฐบาลได้เกณฑ์เอาแรงงานผู้ชายไปทำงานให้หลวงปีละ ๖ เดือน นั้น ได้เป็นเหตุให้พวกผู้หญิงต้องรับภาระหนักกว่าปกติ จะปรากฏผู้มีได้ข่าวว่าสตรีต้องทำงานที่ผู้ชายต้องทำกันในประเทศอื่น ๆ เป็นต้นว่า ทำงานในท้องไร่ท้องนา ในแม่น้ำ สตรีทำหน้าที่ แจวเรือ และขับ เรือนานาชนิด บ้างก็จับปลากินหรือไม่ก็แจวเรือจ้างรับส่ง ไม่ปรากฏว่าสตรี ชาวสยาม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะเช่นไร เก็บ เนื้อ เก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน สตรีทุกคนออกสังคมโดยไม่ ต้องปิดหน้าปิดตา. แต่ว่าสตรีต้องทำเช่นนี้เพราะผู้ชายมิได้ให้เกียรติสตรีไว้ในที่สูงส่งอย่างใด แต่เป็นการมองผู้หญิงในทางต่ำต้อยกว่าตน"^๑

จึงกล่าวได้ว่าสตรีไทยในชนบทนั้นแต่อดีตมา ได้ทำงานด้าน เศรษฐกิจช่วยครอบครัว มาช้านานแล้ว โดยส่วนใหญ่จะทำงานในไร่่นา หรือค้าขาย แต่ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมของ ครอบครัว จนกระทั่งในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษา เท่าเทียมกับบุรุษ การทำงานของสตรีก็เริ่มย้ายจากเฉพาะในครอบครัว ออกไปสู่สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือบริษัทห้างร้านต่าง ๆ และในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นสตรีชาวบ้าน สตรีชั้นกลาง หรือสตรีชั้นสูงต่างก็มีโอกาสที่จะแสดงบทบาทด้านอาชีพ เพื่อการหารายได้มาจุนเจือครอบครัวได้ เช่นเดียวกัน

ในสมัยก่อน อาชีพรับราชการนั้น นับว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สูง สามารถที่จะเลี้ยง ครอบครัวและบริวารได้ จนมีคำกล่าวที่ว่า "สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง" แต่ในปัจจุบันสภาพ- เศรษฐกิจไม่ได้เป็นแบบเดิม ค่าครองชีพสูงขึ้น แม่นบ้านและลูกผู้หญิงจะต้องออกทำงานนอกบ้าน เพื่อ หารายได้ช่วยครอบครัว การอบรมสั่งสอนและการถ่ายทอดทางสังคม จึงเปลี่ยนแปลงไปหันมา ยกย่องผู้ที่ทำงาน และให้คุณค่าแก่แรงงานมากขึ้น การศึกษาทำให้สตรีมีโอกาสนในการประกอบ อาชีพ เท่าเทียมกันบุรุษ ในปัจจุบันจึงปรากฏว่ามีสตรีที่เป็นแพทย์ นักกฎหมาย และทำงานในระดับ บริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานด้านวิชาการจะพบสตรีมากกว่าบุรุษเสียอีก โดยเฉพาะอาจารย์ ใมหาวิทยาลัย^๒ ปัจจุบันอาชีพที่สตรีนิยมทำกันมากคืองานรับราชการ ทั้งนี้เพราะได้รับการ:

^๑ ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ (แปล), เอกสารของครอว์ฟอร์ด (พระนคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๔๑๔), หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

^๒ อดุล วิเชียรเจริญ, "ค่านิยมของสังคมไทย" วารสารธรรมศาสตร์ ๒ (มิถุนายน- ตุลาคม ๒๔๑๔) : ๑๕๒.

ยกย่องจากสังคมว่า เป็นงานที่มีเกียรติและมีความมั่นคง

เมื่อสังคม เปิดโอกาสให้สตรีศึกษาหาความรู้ได้เท่าเทียมบุรุษในทุกสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็น
เป็นแขนงวิชาวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จึงเป็นรากฐานทำให้สตรี
ก้าวออกมาแสดงบทบาทหัตถ์ เทียมบุรุษในด้าน เศรษฐกิจ ประกอบกับสภาพสังคมที่สลับซับซ้อนยุ่งยาก
ด้วยการ เปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความต้องการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข
เป็นสาเหตุหนึ่งที่ผลักดันให้สตรีต้องค้นรสนใจทำงานทำเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว อย่างไรก็ตาม
ก็ตามพอจะสรุปสาเหตุใหญ่ ๆ ที่ทำให้สตรีเข้าสู่กำลังแรงงานได้ดังต่อไปนี้^๑

(๑) ความจำเป็นทาง เศรษฐกิจ สถานการณ์ทาง เศรษฐกิจที่เกิดภาวะ
เงินเฟ้อ ราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกที เป็นเหตุให้ฐานะทาง
เศรษฐกิจของครอบครัวอันเกิดมาจากรายได้ที่ชาย เป็นผู้หาเลี้ยงไม่ค่อยพอกับความต้องการในการ
ใช้จ่ายเลี้ยงดูให้ครอบครัวได้มีการอยู่ดีกินดีนัก ดังนั้นสตรีใน เขตเมืองมักต้องทำงานทำเพื่อเพิ่ม
รายได้แก่ครอบครัวและเก็บออม เพื่อ เสถียรภาพของครอบครัว มีบ้างที่สตรีบางคนทำงานเพื่อต้องการ
เป็นอิสระทางด้าน เศรษฐกิจจากชาย ส่วนสตรีในชนบทถือเป็นแรงงานสำคัญในการช่วยทำไร่ทำนา
เก็บเกี่ยวพืชผลมานานแล้ว

(๒) ค่าจ้างแรงงานเมื่อ เทียบกับต้นทุนในการทำงานบ้าน จะเห็นได้ว่าการ
ที่ค่าแรงมีแนวโน้มสูงขึ้นในระยะยาวมีส่วนทำให้สตรี ซึ่งแต่เดิมมิได้ เข้าสู่กำลังแรงงาน เริ่มเข้าสู่
กำลังแรงงาน เนื่องมาจากการที่สตรีต้องทำงานบ้านอย่าง เดียวถือว่าเป็นการสูญเสียและมีต้นทุนสูง
และรายได้ที่สตรีได้รับจากการทำงานนอกบ้านอาจจะมามีค่ามากกว่าพอจะซื้อหา เครื่องมือ เครื่องใช้ไฟฟ้า
มาช่วยทำงานได้มากขึ้น เป็นการช่วยประหยัดเวลา ประหยัดแรงกายในการทำงานบ้านหรือแม้แต่
มีค่ามากกว่าพอจะจ้างคนมาช่วยทำงานบ้าน

(๓) การศึกษาและค่านิยม ปัจจุบันสตรีได้รับการศึกษาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน
จึงต้องการใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาให้ เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประกอบกับแนวคิดและค่านิยม เปลี่ยนไป
จากเดิมที่เคยถือคติว่า สตรีต้อง เป็นข้าง เท้าหลังนั้น เริ่มหมดสมัยไปตามกาล เวลา สตรีปัจจุบัน
ต้องการแสดงความสามารถตามความรู้ที่ได้ เรียนมา ต้องการยกระดับความรับผิดชอบให้แพร่หลาย

^๑ นางเยาว์ ธาธาศรีสุทธิ, สตรีกับการศึกษา (ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๖), หน้า ๘๘-๘๙.

ออกไปจนเท่าเทียมบุรุษ ต้องการได้รับชื่อเสียงเกียรติยศเพิ่มขึ้นด้วยความสามารถของตนเองมากกว่าจะรอรับจากบุรุษ เป็นต้น

(๔) ความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้นทั้งภาคเอกชนและรัฐบาล จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับที่ผ่านมา เป็นสาเหตุให้เกิดความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก การขยายตัวในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล การขยายตัวด้านอุตสาหกรรม ธุรกิจ และบริหารของเอกชน รวมทั้งรัฐวิสาหกิจได้กระตุ้นให้สตรีสนใจทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น

(๕) สาเหตุอื่น ๆ เช่นความจำเป็นที่สตรีต้องรับภาระเลี้ยงดูครอบครัว เนื่องมาจากการเป็นหม้ายเพราะสามีถึงแก่กรรมหรือหย่าร้าง หรือแม่สตรีโสดที่ช่วยตนเองได้

ทำให้มองเห็นได้ว่าการที่สตรีไทยพยายามออกไปทำงานนอกบ้านนั้น ช่วยให้สตรีไทยมองเห็นคุณค่าของตนเองในการเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคม ที่มีส่วนต้องรับผิดชอบสังคม เท่าเทียมกับบุรุษ นอกจากนี้สังคมทั่วไปได้หันมาสนใจในบทบาทสตรีมากขึ้น เมื่อมองเห็นคุณค่าและความสำคัญดังกล่าวและความสนใจนี้ได้จำกัดอยู่เฉพาะสตรีในวงสังคมชั้นสูงในเมืองเท่านั้น แต่กระจายไปถึงสตรีในชนบทซึ่งมีความสำคัญเท่าเทียมกันด้วย อย่างไรก็ตามสตรียังมีโอกาสน้อยกว่าบุรุษในด้านการได้รับค่าตอบแทนในอัตราที่ต่ำกว่าและโอกาสก้าวหน้าน้อยกว่า โดยเฉพาะตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงมักจะถูกสงวนไว้สำหรับบุรุษ และบางอาชีพสตรีไม่มีสิทธิ์ทำ เช่น ปลัดอำเภอ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เราต้องยอมรับข้อเท็จจริงข้อหนึ่งว่า สตรีผู้ประกอบวิชาชีพต่าง ๆ ยังต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญในชีวิตการทำงาน กล่าวคือ ทัศนคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่อสตรีว่าสตรีน้อยกว่าบุรุษในความสามารถในทางวิชาชีพ ยิ่งในระหว่างสตรีด้วยกันเอง ทัศนคติยังแรงซึ่งถ้าหากเราพิจารณาและศึกษาให้ละเอียดแล้ว สตรีมิได้ด้อยกว่าบุรุษในด้านความสามารถแต่ทางหนึ่งทางใดเลย ทั้งบางด้านสตรีกลับมีฝีมือเด่นกว่าบุรุษอย่างเทียบกันไม่ได้เลย สำหรับงานในด้านวิชาชีพต่าง ๆ นั้น สตรีไทยมีความสามารถเคียงบ่าเคียงไหล่กับชายไทยทีเดียว แต่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ในบางวิชาชีพ อุปาทานของบุคคลทั่วไปในเรื่องด้อยความสามารถของสตรีมีอยู่มาก จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สตรีเป็นจำนวนไม่น้อยต้อง เลิกลาไปจากวิชาชีพที่ตนรักและเลือกศึกษามาแต่แรกอย่างน่าเห็นใจ ครูหญิงก็ดี แพทย์หญิงก็ดี ยังได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไป และในวงการวิชาชีพของตนดีกว่าสตรีในวิชาชีพกฎหมาย ทั้ง ๆ ที่นักกฎหมายหญิงของเราก็มีฝีมือไม่แพ้ นักกฎหมายชายเลย ปัญหาสำคัญจึงมีว่า ทำอย่างไร เราจึงจะขจัด เรื่องอุปาทานและอคติของบุคคลทั่วไปที่มีต่อสตรีผู้ประกอบอาชีพให้ลดน้อยลง เป็นลำดับ จนกระทั่งหมดสิ้นไปได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่สตรีไทย เข้าไปมีบทบาทในวงงานทุวงวงดนตรีและหลายแห่ง เป็นการชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยได้ยอมรับสถานภาพและบทบาทของสตรีในด้านการประกอบอาชีพ ประกอบกับค่านิยมทางการศึกษาได้ส่งผลให้สตรีไทยมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับ เศรษฐกิจของครอบครัว และประเทศชาติยิ่งขึ้น ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีความสำคัญและจำเป็นแก่ประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่กำลังพัฒนาประเทศในฐานะที่สตรีไทย เป็นหน่วยแรงงาน เช่นเดียวกับบุรุษ การทำงานของสตรีนอกจากจะสำคัญต่อครอบครัวในเชิง เศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมให้ก้าวหน้าไปโดย เร็วอีกทางหนึ่งด้วย

ค) สถานภาพและบทบาทสตรีไทยทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองและการปกครองประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึง สมัยปัจจุบัน ไม่เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองได้ดัง เช่นบุรุษ ดังนั้นสตรีไทยส่วน มากทั้งในอดีตและปัจจุบัน จึงไม่มีประสบการณ์ทางการเมืองในฐานะ เป็นผู้มามีบทบาทโดยตรงอันเป็น ผลให้เรื่องราวเกี่ยวกับการเมือง เป็นจุดที่อยู่ห่างไกลจากความสนใจของสตรี โดยถือว่าเป็น เรื่อง นอกบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่และภารกิจของบุรุษเท่านั้น ทศนคดีที่ไม่ถูกต้อง เช่นนี้ ได้ฝังรากลึกสืบเนื่อง ติดต่อกันมาเป็นศตวรรษ ทำให้สตรีไทยซึ่งมีฐานะ เป็นพลเมืองของประเทศเท่าเทียมบุรุษ ขาด ความสนใจที่จะติดตามข่าวสารทางการเมือง ขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมมามีบทบาททาง การเมือง ข้อยกเว้นบางกรณี เช่น สมเด็จพระศรีสุริเยศยศจักรพรรดิองค์เป็นชายเข้าชนช้างกับ เจ้าเมืองจอด หรือท้าวสุรนารี ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร ได้รักษาเมืองไว้จากศัตรูนั้นมิได้เป็น อุทาหรณ์ของการที่สตรีไทยเข้ามามีบทบาททางการเมือง แต่เป็นตัวอย่างของความกล้าหาญของ สตรีไทยที่เต็มใจแลกชีวิตเพื่อป้องกันประเทศบ้านเมืองยามคับขันมากกว่า^๑

จึงกล่าวได้ว่าในอดีตบทบาทและสถานภาพของสตรีไทยด้านการเมือง การ ปกครองแทบจะไม่มี หากจะมีอยู่บ้างก็เป็นการอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเป็นผลมาจากระบบสังคม วัฒนธรรม ค่านิยมและความเชื่อที่ไม่เปิดโอกาสให้สตรีได้แสดงความสามารถ ผลที่ออกมาในรูปฝ่ายชาย เป็น ผู้มีอำนาจในมือทุกระดับชั้น สตรีไทยในอดีตมักจะมีทัศนคติในแง่ลบต่อระบบการเมืองและเห็นว่าเป็น เรื่องนอกบ้าน เป็นหน้าที่และภารกิจของบุรุษ จึงขาดความสนใจที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมือง

^๑ สภาสตรีแห่งชาติ, เรื่องสตรีไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิทยากร, ๒๕๑๔),

อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ การที่ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรก ซึ่งประกาศใช้ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และกฎหมายเลือกตั้งฉบับแรก ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖ นั้น มีผลทำให้บุรุษและสตรีมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกันทางนิติบัญญัติ โดยมีสิทธิเลือกตั้งและรับสมัครเลือกตั้งได้ทั้งบุรุษและสตรี นับว่าเป็นมาตรการที่ทันสมัยมาก เพราะขณะนั้นหลายประเทศยังมิได้ให้สิทธิเลือกตั้งแก่สตรีและตั้งแต่นั้นมา แม้จะโต้กล่าวว่าสตรีส่วนมากยังขาดความสนใจในเรื่องการเมืองเท่าที่ควร แต่ก็ได้มีสตรีเข้ารับสมัครเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยเริ่มมีสตรีสมัครตั้งแต่ปี ๒๔๙๒ เป็นต้นมา คือในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๒ มีสตรีได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ๑ คน คือนางอรพิน ไชยกาล ครั้นต่อมาในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ มีสตรีได้รับเลือก ๔ คน เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ มีสตรีได้รับเลือก ๑ คน จากจำนวนผู้สมัครหญิงทั้งหมด ๔๑ คน ในวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ มีสตรีได้รับเลือกตั้ง ๔ คน จากจำนวนผู้สมัครสตรีทั้งหมด ๑๔ คน และในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ สตรีได้รับเลือก ๖ คน จากจำนวนสตรีที่สมัครทั้งหมด ๓๒ คน/จากสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสตรีค่อย ๆ มีความตื่นตัวที่อยากเข้ามาร่วม มีบทบาททางการเมือง ซึ่งสมัยก่อนถือว่าเป็นเรื่อง เฉพาะผู้ชายเท่านั้น^๑

ถ้าหากพิจารณาแต่เพียงผิวเผินอาจจะทำให้คิดไปได้ว่า ที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายไทยให้สิทธิทางการเมืองแก่สตรีและบุรุษเท่าเทียมกันนั้น เป็นเพราะความมีน้ำใจกว้างขวางของผู้ร่างกฎหมายในสมัยนั้น ซึ่งเป็นบุรุษเพศทั้งสิ้น แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจะเห็นได้ว่า กฎหมายเลือกตั้งแสดงออกให้เห็นถึงค่านิยมของสังคมไทยและการปฏิบัติของสังคมโดยทั่วไปว่าสตรีเพศมิได้ถูกกีดกันหรือกีดขี่ให้มีฐานะต่ำต้อยในทางสังคมเลย แม้ว่าสตรีจะได้รับสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกับบุรุษทางนิติบัญญัติ แต่หลักฐานปรากฏชัด เจนว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ มีการเลือกตั้งและแต่งตั้งผู้แทนราษฎรตามการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญ ๑๑ ครั้ง ปรากฏว่าในช่วงเวลาดังกล่าวเพียงจะมีผู้แทนราษฎรเป็นสตรีคนแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ เพียง ๑ คน และใช้เวลานานถึง ๑๗ ปี

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗ และดูรายละเอียดเพิ่มเติมในกองเลือกตั้ง ส่วนการทะเบียน ทะเบียนและเลือกตั้ง กรมมหาดไทย, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของกระทรวงมหาดไทย เล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์กรมมหาดไทย, ๒๕๐๒) หน้า ๖๒-๖๗.

หลังจากที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับแรกได้ให้สิทธิแก่สตรีไว้^๑

เมื่อศึกษาถึงบรรยากาศทางการเมืองของประเทศโดยส่วนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จะพบว่า การตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีการศึกษาในเขตเมืองหลวง โดยเริ่มจากการขยายตัวของสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ เริ่มขยายตัวมากในสมัยรัชกาลที่ ๖ ในช่วงเวลาดังแต่ พ.ศ. ๒๔๖๔ ถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีหนังสือพิมพ์รายวันที่พิมพ์ในประเทศไทยถึง ๓๕ ฉบับ และมีวารสารประมาณ ๑๓๐ กว่าฉบับ การเติบโตของสื่อมวลชนในขณะนั้นได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองค่อนข้างรุนแรง เริ่มมีการวิจารณ์และเรียกร้องอิสรภาพ และความเสมอภาค แต่ส่วนใหญ่เป็นการเรียกร้องสิทธิทางการเมือง ระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์^๒

โดยตัวบทกฎหมายแล้ว สตรีไทยมิได้ถูกกีดกันทางการเมือง แต่ในทางปฏิบัติเราต้องยอมรับสตรียังคงน้อยกว่าบุรุษมาก สาเหตุที่สตรีไม่ได้รับความสำเร็จทางการเมืองเท่าที่ควร การรับเลือกตั้งครั้งต่าง ๆ ดังกล่าว ก็เพราะว่าสตรีไทยไม่ได้รับการอบรมทางการเมืองเท่ากับการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี จึงมีสตรีไทยเพียงส่วนน้อยที่ให้ความสนใจต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง การไปใช้สิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีค่อนข้างน้อย ดังที่นางละเอียด ภิบุลย์สงคราม เคยกล่าวไว้ว่า "ผู้หญิงไทยไม่เคยต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเลือกตั้ง... ในการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้หญิงสักรายแต่ตัวออกจากบ้านคู่กับสามี หรือฉายเดี่ยวไปออกเสียง"^๓

เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๖ ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลครั้งใหญ่ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม (วันมหาวิปโยค) ได้เกิดกลุ่มพลังสตรีที่มีบทบาททางการเมืองอย่างสำคัญยิ่ง ส่วนใหญ่เป็นพวกนิสิตนักศึกษา และปัญญาชน เช่น กลุ่มผู้หญิง มธ. กลุ่มผู้หญิงรามคำแหง กลุ่มผู้หญิงจุฬาฯ พวกนี้มีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาชนบทของมหาวิทยาลัย โครงการรณรงค์เพื่อสิทธิสตรี

^๑ ไพรตน์ เดชะรินทร์, การมีส่วนร่วมในสังคมการเมือง การปกครองของสตรีไทย (การพัฒนาสตรีและเด็ก กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^๓ บวร ประพฤติดี, ทิพาพร ศิมพิลุตย์ และเฉลิมพล ศรีทอง, สตรีไทย : บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร, หน้า ๕๓.

เป็นต้น นอกจากนี้การรวมกลุ่มของนักเรียนสตรีตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งในเมืองและต่างจังหวัด ในช่วงวิกฤต ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็เป็นไปเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในการปกครองประเทศในขณะนั้น^๑

หลังการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้มีพระบรมราชโองการตั้งสมัชชาแห่งชาติขึ้น ประกอบด้วยสมาชิกทั้งหมด ๒,๓๔๗ คน ในจำนวนนี้มีสมาชิกที่เป็นสตรี ๑๒๔ คน เมื่อสมาชิกสมัชชาทั้งหมดต่างลงคะแนนเลือกระหว่างกันคัดเลือกจำนวน ๒๔๔ คน เพื่อเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ปรากฏว่ามีสตรีได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ๑๖ คน^๒

ในการเลือกตั้งในวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘ นี้ มีพรรคการเมืองต่าง ๆ ส่งผู้แทนเข้าสมัครรับเลือกตั้งถึง ๔๒ พรรค ในจำนวนนี้มีสตรีเป็นหัวหน้าพรรคอยู่ ๒ พรรค คือ พรรคเกษตรกรรมนางอภิรดี บิริบูรณ์ เป็นหัวหน้า และพรรคแผ่นดินไทย มีนางสุนิรัตน์ เตลาน เป็นหัวหน้า และเกือบทุกพรรคมีสมาชิกที่เป็นสตรีรวมอยู่ด้วยเป็นจำนวนไม่น้อย พรรคการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ได้ส่งผู้แทนที่เป็นสตรีเข้าสมัครรับเลือกตั้งรวมทั้งหมด ๖๔ คน และได้รับเลือกตั้ง ๓ คน คิดเป็นประมาณร้อยละ ๔ ของจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งหมด และเนื่องด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ ได้กำหนดให้มี ๒ สภา โดยวุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกจำนวน ๑๐๐ คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ในการนี้ ได้มีสตรีไทยผู้ทรงคุณวุฒิต่างสาขากันได้รับแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิก ๘ ท่าน^๓

แต่อย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้กล่าวมานี้ ยังไม่เป็นการแสดงว่าสตรีไทยมีความตื่นตัวทางการเมือง รวมทั้งมีบทบาทร่วมในกิจกรรมทางการเมืองเพียงพอ ปี ๒๕๑๘ องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นปีสตรีระหว่างประเทศ สตรีทุกชาติมีความตื่นตัวในการทบทวนบทบาทของตนในด้านต่าง ๆ ว่ามีพอเพียงหรือไม่ หรือมีสิทธิและโอกาสเสมอเท่ากับบุรุษมากน้อยเพียงใด สตรีไทยก็เช่นกัน ได้มีกระบวนการหลายอย่างที่พยายามเน้นความสำคัญของการมีบทบาทในสังคมด้านต่าง ๆ ซึ่งพอจะได้ข้อสรุปว่า ความจริงแล้วสตรีไทยเป็นพลังอยู่เบื้องหลังการพัฒนาของสังคมทุกด้าน แต่เมื่อก้าวถึงเรื่องการเมือง ทั้งสตรีและบุรุษไทยยอมรับว่า บทบาททางการเมืองของสตรีไทยยัง

^๑ นางเยาว์ ธาราศรีสุทธิ, สตรีกับการศึกษา, หน้า ๑๑๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ สภาสตรีแห่งชาติ, เรื่องสตรีไทย, หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

มีอยู่จำกัดอยู่มาก และลู่วางที่จะให้สตรีมีบทบาทเพิ่มขึ้นนั้น ก็พอจะมีอยู่บ้าง ถ้าสังคมปรารถนาจะให้เป็นเช่นนั้นจริง ๆ^๑

การมีบทบาททางการเมืองของสตรีไทยในระยะต่อมา คือในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ สตรีได้รับเลือกตั้ง ๔ คนจากจำนวนทั้งหมด ๓๐๑ คน และในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ สตรีได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาจังหวัด ๕๔ คน จากจำนวนทั้งหมดทั่วประเทศ ๑,๘๒๕ คน และในปีเดียวกัน สตรีได้รับเลือกเป็นนายกเทศมนตรีและเทศมนตรีทั่วประเทศ ๑๗ คน จากจำนวนทั้งหมด ๓๕๖ คน^๒ สำหรับการเลือกตั้งครั้งหลังสุด คือในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ปรากฏว่าสตรีได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ๑๓ คน จากจำนวนทั้งหมด ๕๔ คน สำหรับสมาชิกสภาจังหวัดในปี ๒๕๒๔ มีสตรีได้รับเลือกตั้ง ๗๔ คน จากจำนวนทั้งหมดทั่วประเทศ ๒๓๔ คน และมีสตรีที่ได้รับเลือกเป็นนายกเทศมนตรีและเทศมนตรีทั่วประเทศ ๑๑๐ คน จากจำนวนทั้งหมด ๒๔๕ คน^๓

* สรุปได้ว่าแม้สตรีจะมีบทบาททางการเมืองการปกครองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติมากขึ้น แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของสตรีไทยยังอยู่ในระดับต่ำมาก เมื่อเทียบกับบุรุษ โดยเฉพาะในระดับผู้ตัดสินใจและระดับนโยบาย แม้นในหมู่สตรีที่สนใจและมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมมีบทบาททางการเมืองอย่างแท้จริง ยังมีแบบแผนบทบาทในทางการเมืองแตกต่างจากบุรุษ คือยังมีความแตกต่างระหว่างบทบาทของสตรีกับบุรุษในเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจในปัญหาทางการเมือง พฤติกรรมทางการเมือง ความชอบและแบบแผนในการลงคะแนนเสียง การเสนอและการตัดสินใจปัญหาทางการเมือง แบบแผนที่แตกต่างกันนี้เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ชัดเจนมากแม้แต่กับสตรีที่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในรัฐบาล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

^๒ ไพรัตน์ เคชะรินทร์, การมีส่วนร่วมในสังคมการเมืองการปกครอง, หน้า ๒๐.

^๓ ข้อมูลรายละเอียดจากรายงานผลการเลือกตั้ง กองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง.

ปัญหาอุปสรรคต่อการแสดงสถานภาพและบทบาททางสังคมของสตรีไทย

จากที่กล่าวมาถึง เรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีไทยที่เป็นอยู่ในอดีตและปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ายังคงปรากฏลักษณะของความไม่เสมอภาคอยู่ แม้ว่าบางอย่างจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีในแง่ของความไม่เสมอภาคทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยบางส่วนยังไม่ยอมรับอย่างแท้จริงว่า สตรีมีความสามารถทัดเทียมกับบุรุษ อย่างเช่นทางด้านงานอาชีพนั้นสตรียังถูกเอารัดเอาเปรียบอยู่มาก จากความไม่เสมอภาคทางด้านตำแหน่งและรายได้ ตลอดจนการถูกแบ่งแยกกีดกันในการเลือกศึกษาวิชาชีพต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้สถานภาพและบทบาทด้าน เศรษฐกิจของสตรีไม่ค่อยก้าวหน้า เท่าที่ควร เมื่อเทียบกับบุรุษหรือทางด้าน การเมือง ก็มีสตรีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมือง การปกครอง แต่ก็มักจะถูกมองว่าสตรีเหล่านี้เป็นข้อยกเว้น สังคมยังมีความเห็นว่าสตรีไทยส่วนใหญ่ มีความสามารถต่ำกว่าบุรุษอยู่ตลอดเวลา

๑. ปัจจัยสำคัญที่เป็นข้อจำกัดต่อการแสดงบทบาททางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ของสตรีไทย

ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ๒ ประการคือ^๑

ก) สภาพแวดล้อมภายนอก

๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม สภาพของสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเหตุในแต่ละสังคมแตกต่างกันไป วัฒนธรรมเป็นรากฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมยอมรับนับถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา และมีอิทธิพลในการกำหนดแนว-
ทางของสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคม สังคมไทยในอดีตก็เช่นกัน สถานภาพและบทบาท

^๑ ชุตติยา กรรณสูตร, สถานภาพและบทบาทสตรี, หน้า ๔-๕.

ของสตรีไทยในสมัยสุโขทัยนั้น เทียบเท่ากับบุรุษตามกฎหมายแต่พอถึงสมัยอยุธยา สตรีถูกจำกัดสิทธิในสังคมไว้หลายประการ แต่มีบทบาทในครอบครัวมากขึ้นเนื่องจากต้องรับภาระระหว่างที่บุรุษถูกเกณฑ์ไปรบราชการในเมืองหลวงเป็นเวลานาน สำหรับสตรีไทยในสมัยอยุธยาตอนปลายและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น สังคมกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของสตรีไว้เคร่งครัดกว่าบุรุษมาก สตรีไม่สามารถทำตามความปรารถนาของตนหลายสิ่งหลายอย่าง ในขณะที่เดียวกันบุรุษทำได้ สตรีถูกกำหนดให้เป็นผู้บำรุงบำเรอความสุขแก่บุรุษ โดยไม่คำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยและความอึดอัดใจที่ได้รับ ซึ่งดูได้จากเงื่อนไขสำคัญในการดำรงชีวิตของสตรีไทยคือ

(๑) อิสรภาพในการมีชีวิตอยู่ สตรีสมัยนั้นแทบไม่มีอิสรภาพในการมีชีวิตอยู่ตามลำพังตนเองได้เลย เพราะเมื่อเด็กอยู่ในความปกครองของพ่อแม่ เมื่อแต่งงานแล้วอยู่ในความดูแลของสามี การเลือกคู่ของสตรีแคบมาก ต้องเลือกสามีเพียง ๑ คน ไม่เลือกหรือเลือกมากไม่ได้ เพราะสังคมถือว่าชีวิตสตรีจะสมบูรณ์เมื่อแต่งงาน

(๒) อิสรภาพในการเป็นเจ้าของตนเอง สตรีสมัยนั้นแทบไม่มีสิทธิในการครอบครองตนเองเพราะพ่อแม่ สามีสามารถดูด่า ตี ยกหรือขายลูกสาวให้แก่คนอื่นได้โดยมิจำเป็น ต้องได้รับความยินยอมจากสตรีนั้นเลย

(๓) อิสรภาพในเรื่องความรัก สตรีไม่มีสิทธิแสดงความรู้สึกของตนให้ฝ่ายบุรุษทราบได้ สตรีต้องมีสามีเพียงคนเดียว ในขณะที่บุรุษมีภรรยากี่คนก็ได้ สตรีที่หย่าร้างกับสามีไม่ว่าด้วยเหตุผลเหมาะสมหรือไม่ สังคมถือว่าเป็นผู้ไร้คุณค่าไม่มีใครต้องการ

(๔) สภาพของการเป็นภรรยาไม่ต่างกับคนรับใช้ ต้องปรนนิบัติสามีให้ได้รับความสะดวกสบายทุกอย่าง ภรรยาจะโกรธตอบสามีไม่ได้ ต้องทำดีที่สุดเพื่อมิให้สามีทิ้ง มิฉะนั้นจะอยู่ในสภาพ "ตายทั้งเป็น"

แม้ว่าการกำหนด เช่นนั้นมิว่าตฤประสงค์ให้สตรีตอบแทนบุรุษที่หาเลี้ยงตน แต่สังคมยุคนั้นกำหนดขอบเขตของการตอบแทนบุญคุณของสามีมากเกินไป จนทำให้สตรีขาดอิสรภาพและความเป็นตัวเองอย่างเด่นชัด สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลมากต่อการยอมรับสภาพและพฤติกรรมของสตรีไทยมานานจนถึงปัจจุบันนี้ แม้จะลดไปแล้วในบางข้อก็ตาม

๒) ด้านเศรษฐกิจ ระบบสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นมีผลทำให้สถานภาพทาง

เศรษฐกิจของสตรีต่ำกว่าบุรุษด้วย แม้สตรีจะเป็นผู้ควบคุมการใช้จ่ายในบ้าน แต่ก็ใช่ว่าอำนาจที่ต้องได้รับมอบหมายจากบุรุษที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น การแบ่งงานในบ้านระหว่างเพศแทบไม่มี กล่าวคือสตรีต้องรับภาระงานบ้านทั้งหมดหรือเกือบหมดโดยไม่มีค่าตอบแทนความสำเร็จในบทบาทภายในบ้านของสตรีนั้น นอกจากจะวัดด้วยความสุขสบายของคนในครอบครัวแล้ว ยังวัดจากความสามารถในการช่วยสร้างฐานะทาง เศรษฐกิจของครอบครัวด้วยการเพิ่มการออก ไม่ว่าจะโดยการลดค่าใช้จ่ายหรือเพิ่มรายได้ของครอบครัวก็ตาม ดังนั้นแท้ที่จริงแล้วสตรีไทยมีบทบาทในการช่วยเศรษฐกิจของครอบครัวมานานแล้วอย่างไม่เปิดเผย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอดออมการใช้จ่าย การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น การปลูกผักสวนครัว หรือการช่วยจัดสุระในเรื่องส่วนตัว หรือแม้ในการทำไร่ ทำนา ค้าขาย รับจ้างแรงงานต่าง ๆ รายได้จากงานอาชีพเหล่านี้ถือว่าเป็นรายได้รวมของครอบครัว ซึ่งอาจเป็นตัวเงินหรือไม่เป็นตัวเงินก็ตาม

๓) ด้านการเมืองการปกครอง กล่าวได้ว่าสถานภาพและบทบาทของสตรีในด้านนี้แทบจะไม่มี หรือหากจะมีก็เป็นลักษณะอยู่เบื้องหลังอันเป็นผลมาจากระบบสังคมวัฒนธรรมไม่เปิดโอกาสให้ ยกเว้นในบางกรณีบางโอกาส เช่น สตรีตระกูลสูงในสมัยสุโขทัยเข้ารับราชการในพระบรมมหาราชวัง หรือระหว่างบ้านเมืองเกิดศึกสงคราม สตรีก็เข้าร่วมช่วยในการรบ

ข) ตัวสตรีเอง

สตรีไทยส่วนใหญ่ยังยอมรับสถานภาพและบทบาทที่ด้อยกว่าชายโดยปราศจากจิตสำนึกหรือความต้องการที่จะต่อสู้เรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิเสมอภาพในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) การฝึกอบรมและการศึกษา สตรีไทยในอดีตได้รับการฝึกอบรมและการศึกษาจากภายในครัวเรือน ทำให้มีโลกทัศน์แคบ เฉพาะในเรื่องการเตรียมตัวเป็นภรรยาและมารดาที่อยู่ในแบบฉบับ ความเชื่อและความสำนึกในสภาพที่ด้อยกว่าบุรุษจึงถูกตอกย้ำโดยผ่านขบวนการอบรมสั่งสอนดังกล่าว ถึงแม้จะเปิดโอกาสให้สตรีได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียนได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๗ ก็ตาม เนื้อหาส่วนใหญ่ยังเป็นการฝึกอบรมสตรีในแบบดั้งเดิม แต่มีการเพิ่มวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งยังไม่ถึงขั้นที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองให้มากนัก แม้ว่าปัจจุบันบุรุษและสตรีจะเท่าเทียมกันทางการศึกษา แต่โดยพื้นฐานค่านิยมในสังคมไทยนิยมส่งบุตรชาย เรียนสูงกว่าบุตรสาวโดยภาพรวมแล้วโอกาสทางการศึกษาของสตรีก็ยังคงด้อยกว่าบุรุษ เป็นผลให้ตัวสตรีเองยังคงมีโลกทัศน์ที่ล้าหลังกว่าบุรุษ เพศทั้งหลาย

๒) ความเชื่อและความสำนึก ความเชื่อที่สืบทอดกันมาในสังคม รวมทั้งแบบ การประพฤติปฏิบัติของบรรพบุรุษ ทำให้สตรีส่วนใหญ่ยอมรับสภาพด้อยกว่าบุรุษ โดยถือว่าเป็นเรื่อง ธรรมชาติจึงมาให้เหมาะสมอยู่แล้ว ทำให้เกิดความสำนึกว่าตนจะต้องพึ่งเพศชายตลอดชีวิต จึง จำต้องทำตามบทบาทที่ฝ่ายบุรุษ เป็นผู้กำหนดให้ ขาดความกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าหาศักยภาพและ ใฝ่เต้าไปสู่ความสำเร็จด้วยผลงานของตนเอง ระบบการฝึกอบรมทั้งในครอบครัวและในระบบ โรงเรียนยังได้ช่วยตอกย้ำความ เชื่อและความสำนึกดังกล่าวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

๒. สาเหตุของอุปสรรคต่อการยกระดับสถานภาพของสตรีไทย

จากข้อจำกัดในการแสดงบทบาททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของสตรีไทย ดังกล่าว เป็นการก่อตัวและสะสมอย่างเป็นกระบวนการสืบเนื่องมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิด ปัญหาและอุปสรรคสำคัญต่อการยกระดับสถานภาพของสตรีไทย ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ เช่นเดียวกัน คือ

ก) สาเหตุจากสภาพแวดล้อมภายนอก

๑) ความเชื่อดั้งเดิมของสังคม อันรวมทั้งความเชื่อในเรื่องความด้อยกว่าบุรุษ และความเชื่อในลักษณะงานที่คิดว่าเหมาะสมกว่าของสตรีเพศ แม้ความเชื่อที่ว่าสตรีควรมีบทบาทอยู่ แต่เพียงในบ้านจะเลือนลงไปมากแล้วในปัจจุบัน แต่ความเชื่อที่ยังเหนียวแน่นอยู่ก็คือ ความเชื่อที่ว่า ไม่ว่าสตรีจะทำงานนอกบ้านหรือไม่ก็ตาม ภาระรับผิดชอบสำหรับงานในบ้านจะต้อง เป็นของสตรี โดยตลอด ข้อนี้มีผลให้การแบ่งงานในบ้านระหว่างบุรุษกับสตรีเป็นไปได้ยาก และมีผลกระทบต่อ การแบ่งเวลาและประสิทธิภาพในการทำงานนอกบ้านของสตรีด้วย นอกจากนั้นการศึกษาเรื่องค่านิยม ของสตรีไทยชี้ให้เห็นว่า ค่านิยมจุดหมายปลายทางซึ่งหมายถึงสิ่งที่มนุษย์ถือว่าเป็นจุดหมายปลายทาง ของชีวิตที่พึงปรารถนาของสตรีไทยอันดับแรก คือค่านิยมเรื่องความสุขในชีวิตครอบครัว อันมีผลทำให้ สตรียอมรับและเสียสละเรื่องอื่น ๆ ได้ทุกอย่างเพื่อชีวิตครอบครัวนั้น นับได้ว่ามีส่วนเพิ่มความเหนียว- แน่นของความเชื่อดังกล่าวให้มากยิ่งขึ้นอีก ดังจะเห็นได้ว่า แม้สตรีที่ทำงานนอกบ้าน ซึ่งหวังพึ่งบุรุษ ในเชิงเศรษฐกิจน้อยลง และน่าจะมีโลกทัศน์กว้างขึ้นจากการได้มีโอกาสติดต่อสังสรรค์กับความทันสมัย ในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ยังมีผู้ยินดีที่จะรับสภาพเช่นนั้นโดยไม่ต้องการและไม่เรียกร้องให้มีการปรับปรุง แต่อย่างใด ซึ่งทัศนคติและค่านิยมของสังคมที่มีต่อสตรีเช่นนี้ เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค ทางสังคมดังนี้

(๑) ในขณะที่สภาพแวดล้อมในชีวิตได้มีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับและมี

อิทธิพลทำให้บทบาทของสตรีและบุรุษต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ก่อให้เกิดความไม่สมดุลบางประการ ระหว่างบทบาทของสตรีและบุรุษที่เปลี่ยนไปกับทัศนคติของคนทั่วไปในการที่จะยอมรับบทบาทในแนวใหม่ เช่น ปัจจุบันสตรีอาจเป็นแพทย์ที่มีความสามารถแต่คนทั่วไปจะไม่ให้ความไว้วางใจเท่าที่ควร โดยเฉพาะในการผ่าตัด ซึ่งต้องใช้การตัดสินใจอย่างแน่วแน่ฉับไว ดังนั้นในขณะที่สตรีมีโอกาสดำเนินการศึกษาวิชาการแขนงต่าง ๆ เท่าเทียมกับบุรุษ แต่คนในสังคมก็ยังไม่เปลี่ยนทัศนคติมายอมรับบทบาทใหม่ของสตรี ว่าผู้ที่เคยทำหน้าที่เป็นเพียงภรรยาหรือมารดา จะมีบทบาทซึ่งสามารถกระทำการอันยุ่งยากและใช้ความสามารถพิเศษเยี่ยงบุรุษได้

(๒) สืบเนื่องเกี่ยวพันกับข้อแรกคือ ทางฝ่ายสตรี ไม่ได้รับการส่งเสริมทั้งทางด้านกำลังใจและกำลังความคิดที่จะต้องมีบทบาทแตกต่างไปจากเดิม และมีสตรีจำนวนน้อยที่จะกล้าเรียนวิชาที่สังคมบอกว่าไม่ใช่ "เรื่องของสตรี" หรือแม้ว่าเรียนไปแล้วก็ได้คิดแสวงหาความมีชื่อเสียงในแขนงวิชาดังกล่าว เช่น สตรีในประเทศไทยจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาทางการเมือง กฎหมาย วิศวกรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ แต่นักศึกษาสตรีเหล่านั้นเมื่อออกมาประกอบอาชีพก็มีได้มุ่งแสวงหาความเป็นเลิศทางด้านนั้น ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการแสวงหาตัวบุคคลที่มีชื่อเสียงในแขนงวิชาใดก็ตาม ฝ่ายสตรีจึงกลายมาเป็นบุคคลที่ "มือไม่ถึง" เพราะส่วนใหญ่จำกัดตนเองให้มีความสามารถและบทบาท เท่าที่ทัศนคติของสังคมจะยอมรับเท่านั้น จึงขาดการฝึกฝนที่เพียงพอ

(๓) ความเชื่อและค่านิยมของสังคมที่ว่า สตรีส่วนมากขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดการตัดสินใจที่เด็ดเดี่ยวในการทำงาน เกรงกลัวความแตกแยกก้าวร้าว ชอบใช้วิธีการประนีประนอมในการแก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ สังคมจึงยังคงมองว่าบุรุษเท่านั้นที่สามารถเป็นชนชั้นปกครองได้ สตรีสมควรที่จะเป็นผู้ถูกปกครอง ดังนั้น ความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย

๒) การขาดความร่วมมือกันระหว่างสตรีเอง เป็นที่ยอมรับกันว่า ปัญหาของสตรีนั้นจะแก้ไขได้โดยความร่วมมือของสตรีด้วยกัน ในสังคมไทยความร่วมมือ เช่นว่านี้ยังมีน้อย ไม่เข้มแข็งหนักแน่นและไม่ต่อเนื่อง ด้วยสาเหตุสำคัญ ๓ ประการ คือ

(๑) ความแตกต่างอย่างมากในด้านต่าง ๆ ของสตรีชั้นผู้นำในสังคมกับสตรีส่วนใหญ่ ทำให้สตรีชั้นผู้นำที่น่าจะมีบทบาทสูงในการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะในบทบาทที่เข้ามาด้วยตัวเองโดยตรง หรือบทบาทในทางอ้อมที่อยู่เบื้องหลังบุรุษผู้นำก็ตาม มองไม่เห็นปัญหาในเรื่องนี้ เพราะ

มักจะไม่ค่อยได้รับผลโดยตรง หรือคิดว่าเป็นเรื่องที่กำหนดไว้เป็นธรรมดาโลก หรือเป็นวัฒนธรรมในสังคมมานานแล้ว จึงควรรับสภาพเช่นนั้นต่อไป

(๒) ความแตกต่างในการรับรู้ปัญหา ความสำนึกในความรับผิดชอบและแนวความคิดที่จะเข้ามามีส่วนในการแก้ไขปัญหาสังคมนั้นยังแตกต่างกันอยู่มากทั้งในระหว่างกลุ่มสตรีที่มีความแตกต่างในสถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา อาชีพ และวัยต่าง ๆ แม้ในกลุ่มเดียวกันก็ยังคงมีความแตกต่างกัน ทำให้การรวมตัวของกลุ่มสตรีเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าเรื่องส่วนรวม

(๓) การขาดความเข้าใจที่ว่า ปัญหาสตรีเป็นปัญหาเชื่อมโยงที่จะต้องร่วมมือกันแก้ไขหลาย ๆ จุดพร้อมกันไป การแก้ปัญหาก็เพียงจุดใดจุดหนึ่งตามความสนใจหรือความถนัด อาจจะช่วยแก้ปัญหาเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะหน้าได้สำเร็จ แต่ไม่อาจนำไปสู่การยกสถานภาพและบทบาทของสตรีให้เป็นไปตามเป้าหมายสุดท้ายได้

๓) การขาดความเข้าใจ ความสนใจ และความจริงจังจากฝ่ายรัฐ แม้จะได้มีการเริ่มการวางแผนเพื่อยกบทบาทและสถานภาพของสตรีในรูปแบบต่าง ๆ มานานแล้ว แต่ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากแผนยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายนัก สาเหตุสำคัญที่สุดในเรื่องนี้ได้แก่

(๑) การกำหนดนโยบายและแผน เป็นการกำหนดจากเบื้องบนลงมาล่าง ความต้องการที่แท้จริงของสตรีไม่ได้กำหนดโดยสตรีเอง แต่กำหนดโดยบุคคลส่วนใหญ่ซึ่งมีหน้าที่ในการวางแผน ซึ่งอาจมองไม่เห็นปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสตรี จึงกำหนดไปตามรูปแบบที่เห็นว่าควรจะเป็น อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้มีแนวโน้มดีขึ้น เพราะสัดส่วนของสตรีที่เข้าร่วม เป็นคณะกรรมการและคณะทำงานในการวางแผนพัฒนาสตรีมีมากขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ห้านี้ (๒๕๒๕-๒๕๒๙) นอกจากนั้นการวางนโยบายและแผนระดับสูงยังขาดแนวทางชี้ชัดที่จะสามารถเอาไปปฏิบัติจริงได้

(๒) การขาดองค์กรกลางที่มีอำนาจและความสามารถที่จะรับผิดชอบในการประสานงานพัฒนาสตรี เพื่อให้มีการดำเนินงานไปในทิศทางที่บรรลุเป้าหมาย เท่าที่ผ่านมามักจะถือ เป็นงานฝากหรืองานรับผิดชอบของคณะกรรมการที่เพียงแต่เข้ามาประชุม เป็นครั้งคราว ขาดความสนใจอย่างจริงจัง หรือมีการทำงานอย่างไม่ครบกระบวนการ จึงทำให้ประสบผลสำเร็จได้ยาก

(๓) การขาดการติดตาม เร่งรัด และประเมินผลงาน เรื่องนี้ส่วนหนึ่ง

เป็นผลมาจากขาดหน่วยงานในข้อ (๒) และขาดตัวบ่งชี้ที่จะใช้ เป็นเกณฑ์ในการวัดความสำเร็จ หรือความล้มเหลวได้อย่างชัดเจนด้วย

ข) สาเหตุจากข้อจำกัดในตัวสตรีเอง

สาเหตุจากสภาพแวดล้อมภายนอกโดยเฉพาะใน ๒ ข้อแรก มีอิทธิพลอย่างสูงต่อ ความเชื่อของตัวสตรีเองในการยอมรับความด้อยกว่าในทางเพศ และมีผลให้เกิดความจำกัดในตัว สตรีเองในเรื่องสำคัญ ๆ ดังนี้

๑) การขาดความมั่นใจในความสามารถของตนเอง การถ่ายทอดแนวความคิด ที่ว่าบุรุษเหนือกว่าโดยขบวนการทางสังคมต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นตอกย้ำความเชื่อของ สตรี และมีผลให้สตรีคิดว่าควรยอมรับสภาพเช่นนี้ต่อไป เพราะไม่มั่นใจว่าถ้าตนได้รับตำแหน่งใน ฐานะผู้นำหรือในระดับสูงแล้ว ตนจะสามารถดำเนินงานต่าง ๆ ได้ด้วยดีหรือไม่ และบุรุษจะให้ การยอมรับและความร่วมมือด้วยดีหรือไม่ เป็นผลให้สตรีส่วนใหญ่เกิดความสังเก็จที่จะยกสถานภาพของ ตนเอง สตรีไทยจึงมักจะมียุติกรรมในลักษณะที่ประมาณตนเอง ไม่ชอบที่จะแสดงออกและไม่กล้า ที่จะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง

๒) การขาดทิศทางในเรื่องการปรับปรุงแก้ไข การขาดความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับ สิทธิ เสมาภาคของสตรีมีผลทำให้สตรีขาดแนวทางที่จะใช้ เป็นเครื่องชี้นำในการปรับปรุงแก้ไขปัญหา ของสตรีทั้งโดยส่วนตัวและโดยส่วนรวม การเสนอปัญหาและการแก้ไขปัญหานี้ในสังคมไทยยังมีน้อย ไม่แพร่หลายทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง นอกจากนั้นการเสนอการแก้ไขของสตรีชั้นผู้นำในสังคมไทยบาง ท่านยังช่วยเพิ่มความสับสนในทิศทางการพัฒนา ควรจะพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถ "พึ่งตัวเอง" และ "ช่วยสังคม" ได้ หรือควรจะพัฒนาตนเองเพียงในระดับและในกิจกรรมที่จะ "เคียงคู่" กับ สามีเท่านั้น หรือควรจะทำตัวให้มีลักษณะ "ต้องพึ่งพิง" สามีตลอดไป จุดมุ่งหมายสุดท้ายของการ พัฒนาในสามแบบย่อมแตกต่างกันไปมาก

๓) ลักษณะนิสัยของสตรีต้องการแสวงหาอำนาจน้อยกว่าบุรุษ เมื่อมาประกอบกับ ความเชื่อที่ว่า การเป็นผู้หน้านั้น เป็นภาระที่หนักและยากลำบาก สตรีส่วนใหญ่จะ เลิกคิดที่จะปรับปรุง สถานภาพและบทบาทของตนและส่วนรวม เพราะเห็นว่าเป็น เรื่องที่ไม่น่าปรารถนา จึงเป็นผล ให้การพัฒนาสตรีขาดความร่วมมือและความต่อเนื่องที่ไปสู่จุดมุ่งหมายสุดท้ายร่วมกัน งานพัฒนาสตรี ส่วนใหญ่จึงมักหยุดอยู่เพียงการยกระดับชีวิตในขั้นความต้องการพื้นฐาน การที่จะต่อไปจนถึงขั้น

การเสริมสร้างบุคลิกภาพและการมุ่งพัฒนาตนเองตามความต้องการในสังคมไทยยุคใหม่
 วัฒนธรรมสตรีไทยยุคใหม่
 วัฒนธรรมสตรีไทยยุคใหม่

การสร้าง การรับรู้และการมุ่งพัฒนาศักยภาพของตนให้ถึงขั้นระดับสูงสุดยังมีน้อย แม้ในหมู่สตรีที่มี
การศึกษาสูงก็ตาม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย